

**ПРИВАТНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО
«ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ»**

Кафедра _____

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач кафедри

« ____ » _____ 202_р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

за темою: **Роль психологічного супроводу у формуванні професійного вибору
юнаків**

Студентки Сарани Марини Олександрівни
курсу IV

групи ТУкв-4-22-Б1ПС(4.0зс)
спеціальності 053 «Психологія»

Керівник к.псих.н, доцент
Срібна О.В.

Оцінка:

Національна шкала _____

Кількість балів: _____ ECTS _____

Члени комісії _____

(підпис)

(прізвище та ініціали)

(підпис)

(прізвище та ініціали)

(підпис)

(прізвище та ініціали)

м. Київ 2026 рік

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ЮНАКІВ У ПЕРІОД ПРОФЕСІЙНОГО ВИБОРУ	7
1.1. Сутність та психологічні характеристики професійного самовизначення.....	7
1.2. Структурні компоненти професійного самовизначення юнаків	13
1.3. Сучасні концепції психологічного супроводу юнацького професійного вибору.....	17
Висновки до розділу 1.....	21
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ВИВЧЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ У ЮНАКІВ	23
2.1. Обґрунтування програми емпіричного дослідження психологічних особливостей професійного самовизначення юнаків	23
2.2. Інтерпретація отриманих результатів дослідження.....	28
2.3. Теоретичне обґрунтування психологічного супроводу юнаків на етапі професійного самовизначення.....	36
2.4. Методичні рекомендації психологам щодо психологічного супроводу юнаків на етапі професійного самовизначення.....	42
Висновки до розділу 2.....	59
ВИСНОВКИ.....	62
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	65
ДОДАТКИ.....	72

ВСТУП

Актуальність дослідження. Професійна ідентифікація особистості розглядається як багатоаспектний та комплексний феномен. Наявні теоретичні концепції до його сутності охоплюють різноманітні складові, пов'язані з процесами самостановлення та самоактуалізації індивіда. Саме у старшій підлітковій фазі індивіди здійснюють ключові стратегічні рішення стосовно своєї майбутньої життєдіяльності, зокрема в контексті соціальної, персональної та професійної ідентифікації. Випускники навчальних закладів активно осмислюють свої життєві траєкторії, апробують альтернативні соціальні ролі та здійснюють пошук відповідей на екзистенційні питання.

Відтак, зважаючи на значущість зазначеного етапу професійного становлення для старшокласників, критично необхідним є забезпечення кваліфікованого психологічного супроводу протягом даного періоду онтогенезу.

Метою наукового дослідження є виявлення функціонального значення та теоретико-методологічне обґрунтування ролі психологічного забезпечення у процесі професійної ідентифікації осіб юнацького віку, а також визначення оптимальних форм та методів його організаційно-практичної реалізації.

Для досягнення поставленої мети було сформульовано такі наукові завдання:

- З'ясувати сутнісні характеристики та змістовні параметри професійної ідентифікації;
- Проаналізувати структурні компоненти професійної ідентифікації осіб юнацького віку;
- Систематизувати та критично оцінити теоретико-практичні підходи до психологічного забезпечення юнаків на етапі професійної ідентифікації;
- Сформулювати теоретичне підґрунтя для проведення емпіричної верифікації;
- Здійснити аналіз отриманих емпіричних даних;
- Розробити та здійснити теоретичне обґрунтування системи психологічного забезпечення осіб юнацького віку на етапі професійної ідентифікації;

- Підготувати науково-методичні рекомендації для фахівців-психологів щодо оптимізації психологічного забезпечення юнаків у процесі професійної ідентифікації.

Об'єкт дослідження: процес професійної ідентифікації осіб юнацького віку.

Предмет дослідження: психологічне забезпечення професійного вибору юнаків як детермінант формування їхньої професійної траєкторії.

Гіпотеза дослідження: базується на тому, що підвищення ефективності професійної ідентифікації юнаків буде досягнуте за умови системної та цілеспрямованої реалізації психологічного забезпечення, яке охоплює : консультативну підтримку, проведення тренінгових занять, спрямованих на поглиблення самоусвідомлення, стимулювання внутрішньої мотивації до здійснення майбутнього професійного вибору.

Методи дослідження. Вирішення сформульованих наукових завдань базувалося на застосуванні комплексного методологічного підходу, що інтегрував загальнотеоретичні та психолого-педагогічні методи наукового пізнання. Зокрема, були використані:

1. **Теоретичні методи.** Дослідницька робота ґрунтувалася на всебічному аналізі наукових джерел, систематизації отриманих емпіричних та теоретичних даних, а також здійсненні компаративного аналізу ключових концепцій професійної ідентифікації.

2. **Емпіричні методи.** Для збору первинного емпіричного матеріалу були застосовані такі валідизовані психодіагностичні методики: опитувальник «Ваша майбутня професія» (автор: Л. М. Лучко) – для діагностики професійних намірів, методика визначення професійної спрямованості (автор: Б. Басс) – для виявлення домінуючого типу спрямованості особистості, методика К. Замфір (у модифікації А. Реан) – для дослідження мотиваційної сфери професійної діяльності, опитувальник САМОАЛ («Визначення рівня самоактуалізації особистості») – для оцінки ступеня самоактуалізації.

3. **Методи математичної статистики.** Обробка кількісних даних передбачала обчислення індивідуалізованих показників відповідно до ключів

психодіагностичних інструментів, а також визначення центральних тенденцій по вибірковій сукупності, зокрема: середніх арифметичних значень, моди та медіани (з використанням статистичного програмного забезпечення Excel). Для підтвердження достовірності та об'єктивності аналізу досліджуваних кореляційних взаємозв'язків було здійснено розрахунок відсоткових показників досліджуваного явища та кореляційний аналіз за критерієм лінійної кореляції Пірсона .

Емпірична частина дослідження була реалізована на основі Комунального закладу «Ліцей нових технологій навчання» Кропивницької міської ради. Хронологічні рамки проведення дослідження охоплюють період із березня по вересень 2025 року. Загальний обсяг вибіркової сукупності становив 36 респондентів . Віковий діапазон учасників фіксується у межах 16–17 років.

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота має чітку та логічну структуру, що включає наступні складові елементи : вступ, два розділи, кожен з яких завершується аргументованими висновками, загальні висновки, список використаних джерел, додатки. Повний обсяг роботи дорівнює 95 сторінкам, з яких текстуальна частина займає 63 сторінки. Ілюстративний та допоміжний матеріал роботи представлений 9 таблицями, 10 рисунками та 7 додатками. Бібліографічний перелік налічує 55 позицій

РОЗДІЛ I. НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ЮНАКІВ У ПЕРІОД ПРОФЕСІЙНОГО ВИБОРУ

1.1. Сутність та психологічні характеристики професійного самовизначення

Протягом останнього десятиліття в Україні зафіксовано суттєву активацію дослідницького інтересу до вивчення процесу ідентифікації особистості, особливо у контексті професійної орієнтації майбутніх фахівців. Даний феномен розглядається як ключова фаза в індивідуальному онтогенезі, оскільки безпосередньо впливає на подальше професійне становлення, соціальну адаптацію та економічну стійкість суб'єкта. Крім того, він сприяє ефективній реалізації індивідуального потенціалу та задоволенню матеріальних потреб.

Проблема професійного вибору репрезентує центральний етап життєдіяльності кожної молодої особи та детермінує її подальше особистісне зростання. Цей вибір має стратегічне значення для подальшої життєвої траєкторії, оскільки визначає вектор здобуття освіти, траєкторію кар'єрного розвитку та місце індивіда в соціумі. Професійна ідентифікація в ранньому юнацькому віці є пріоритетною проблематикою для педагогічної та вікової психології, яка орієнтує діяльність освітніх інституцій на забезпечення сприятливих умов для ефективного опанування обраної професійної галузі.

Вирішення означених питань значною мірою корелює з формуванням усвідомленої суб'єктної позиції учнів стосовно власної життєвої траєкторії, їхніх ціннісно-мотиваційних прагнень та способів самоактуалізації, а також навичок цілепокладання та прийняття обґрунтованих рішень. Відтак, проблематика професійної ідентифікації в ранньому юнацькому віці набуває особливої актуальності та потребує ґрунтовного вивчення з метою розробки інноваційних підходів до її оптимізації [8, с. 2].

Професійна ідентифікація, розглядаючись як педагогічний феномен, почала інтенсивно привертати увагу наукової спільноти ще впродовж минулого століття. Завдяки глибокому теоретичному та емпіричному дослідженню провідних науковців, стало можливим осмислити комплексність та багатовимірність цього

концепту. Ретроспективний аналіз природи самовизначення та професійного розвитку відкриває нові горизонти для дослідження різноманітних аспектів професійного становлення та реалізації індивіда.

Генезис концепту професійної ідентифікації корелюється з еволюцією системи професійної орієнтації суспільства. За результатами аналізу наукової літератури, констатується, що початкові інституції з професійної орієнтації були сформовані у Франції та Сполучених Штатах Америки (США). Зокрема, функціонування таких лабораторій було започатковано у Страсбурзі (1903 р.) та Бостоні (1908 р.).

Каталізаторами для ініціації зазначених науково-дослідних процесів слугували: інтенсивний промисловий розвиток, урбанізаційна міграція, а також актуалізація проблематики працевлаштування та забезпечення потреб роботодавців у висококваліфікованих кадрах. Ці соціально-економічні детермінанти того періоду спричинили трансформаційні зміни у світоглядно-психологічній парадигмі індивідів.

Фундаментальною передумовою становлення професійної орієнтації, а згодом — професійної ідентифікації, виступило те, що в означених країнах зростала кількість осіб, котрі стикалися з питанням суб'єктної свободи вибору. Ця можливість раніше була або тотально недоступною, або надавалася виключно обмеженому контингенту, котрий мав намір відійти від усталених патріархальних норм [37, с. 62–65].

Проблематика професійної ідентифікації особистості традиційно виступає ключовим об'єктом наукового інтересу як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників. Вони здійснюють ґрунтовний аналіз механізмів кореляції між суспільними вимогами та системою фахової підготовки, зосереджуючи увагу на значущості професійної орієнтації. Зазначена система покликана забезпечити оптимальний розподіл професійних ресурсів, надання допомоги індивіду в обранні кар'єрної траєкторії та успішній адаптації до обраної спеціальності [22, с. 52–54].

Згідно з позицією Чечко І. І., професійна ідентифікація визначається як динамічний процес, кінцевим результатом якого є усвідомлення індивідом себе як суб'єкта професійної активності . [39, с. 146–148].

Відповідно до концепції Пряжникова Н. С., професійна ідентифікація трактується як динамічний процес, у межах якого індивід здійснює пошук власного сенсу у трудовій діяльності. Зазначений сенс детермінується особистісними ціннісними орієнтаціями, культурним оточенням і підлягає трансформаціям впродовж життєвого циклу.

Ключовою складовою професійної ідентифікації є усвідомлення кореляції між професійною та іншими сферами життєдіяльності. Автор наголошує , що професійна ідентифікація є не лише актом вибору фаху, а глибинним особистісним процесом пошуку сенсу власної праці. Цей процес характеризується індивідуальністю та свідомістю, оскільки кожна особа самостійно здійснює пошук відповідей на питання про пріоритетні аспекти у професійній сфері. Слід зазначити, що професійна ідентифікація розгортається у конкретному соціокультурному просторі, який впливає на формування ціннісних установок, очікувань та потенційних можливостей [1, с. 9–11].

Балік М. інтерпретує професійну ідентифікацію як складову багаторівневу процедуру, що охоплює свідоме обрання професійної галузі, розробку персоналізованої стратегії розвитку та перманентну роботу над самовдосконаленням. Мотиваційною основою цього процесу виступає прагнення до самоактуалізації, яке полягає у максимально повному розкритті та реалізації власного потенціалу [2, с. 118].

Професійна ідентифікація особи юнацького віку значною мірою корелює з індивідуалізованою взаємодією із найближчим соціальним оточенням . Водночас , індивід, котрий не здійснив актуалізацію власного потенціалу, зазвичай демонструє неспроможність до ефективної адаптації до сучасних соціально-економічних детермінант .

На противагу цьому, здатність до оперативної реакції на динамічні зміни, адекватного оцінювання ситуативних факторів та своєчасного внесення коректив у

професійну активність виступає ключовим чинником до успішної кар'єрної траєкторії та самореалізації в умовах конкурентного ринку праці.

Зважаючи на перманентне зростання конкуренції на ринку праці, процес професійної ідентифікації набуває критичної значущості, оскільки передбачає безперервну корекцію ціннісних орієнтацій та конструювання власного ідеального професійного образу [8].

У процесі аналізу наукових джерел, Федоренко Л. зазначає, що серед психологів існує низка диференційованих поглядів на дефініцію «професійна ідентифікація» та виокремлює три ключові концептуальні підходи до тлумачення цього феномену :

- контекст життєвої самоідентифікації особистості. Дана перспектива ґрунтується на засадах логотерапії В. Франкла і постулює , що здатність до професійної ідентифікації полягає у трансценденції особистих інтересів та пошуку більш широкого екзистенційного сенсу у професійній сфері;
- контекст вікових закономірностей психічного розвитку. Цей підхід розглядає професійний вибір осіб підліткового та юнацького віку крізь призму вікових психологічних особливостей. Він спирається на емпіричні дослідження закономірностей розвитку, проведені такими науковцями, як Є. Головаха та Л. Божович;
- контекст формування суб'єкта професійної активності та самосвідомості. Третій концептуальний напрям трактує професійну ідентифікацію у площині становлення особистості як активного суб'єкта професійної життєдіяльності та формування її самосвідомості. Цей вектор досліджень, представлений працями Е. Зеєра та Є. Клімова, фокусується на механізмах усвідомлення індивідом власного місця у професійному світі та аналізі впливу цього процесу на його подальший розвиток.[35, с. 369]

Аналіз різноманітних концептуальних підходів до трактування професійної ідентифікації як науково-педагогічного феномену дозволяє зробити висновок, що даний процес для майбутнього фахівця охоплює не лише акт обрання професії, а й наступну її практичну реалізацію.

Ключовою детермінантою успішності цього процесу виступає психологічна готовність та адаптивна спроможність індивіда на робочому місці. Це передбачає не тільки ефективне вирішення проблемних ситуацій, пов'язаних із професійною активністю, а й розвиток навичок автономного прийняття рішень шляхом цілеспрямованої психологічної підготовки.

У психологічній літературі прийнято диференціювати об'єктивні та суб'єктивні чинники, які справляють вплив на процес професійного вибору. До суб'єктивних чинників належать: сфери інтересів (як пізнавальних, так і професійних); виражена схильність до конкретної професійної галузі; індивідуальні здібності, що охоплюють психологічні риси, необхідні для успішного здійснення діяльності; а також характеристики темпераменту та характеру. Об'єктивна група чинників включає: набутий освітній рівень; загальний стан здоров'я; рівень обізнаності про професійний світ.

Слід зазначити, що обізнаність, практичний досвід, емоційне ставлення та мотиваційна сфера, як правило, формуються вже на етапі шкільного навчання, де здійснюється первинне цілепокладання щодо майбутньої кар'єрної траєкторії.

У низці класифікаційних систем детермінант ключове функціональне значення набувають психологічні чинники, котрі формують емпіричне підґрунтя професійної ідентифікації (див. Рис. 1.1).

Психологічні детермінанти відіграють провідну роль у процесі професійної ідентифікації, оскільки вони створюють базис для усвідомлення індивідом власної позиції у сфері трудової діяльності та подальшого кар'єрного зростання.

Для ефективної реалізації індивідуального потенціалу критично важливим є: усвідомлення значущості суспільно корисної праці, глибоке розуміння сучасної соціально-економічної кон'юнктури, чітке усвідомлення необхідності якісної загальної та фахової підготовки.

Загальна орієнтація у світі професійної активності, формування чіткої професійної мети, а також спроможність гармонійно узгоджувати цю мету з особистими та сімейними цільовими установками, сприяють фокусуванню на пріоритетних аспектах кар'єрного розвитку.

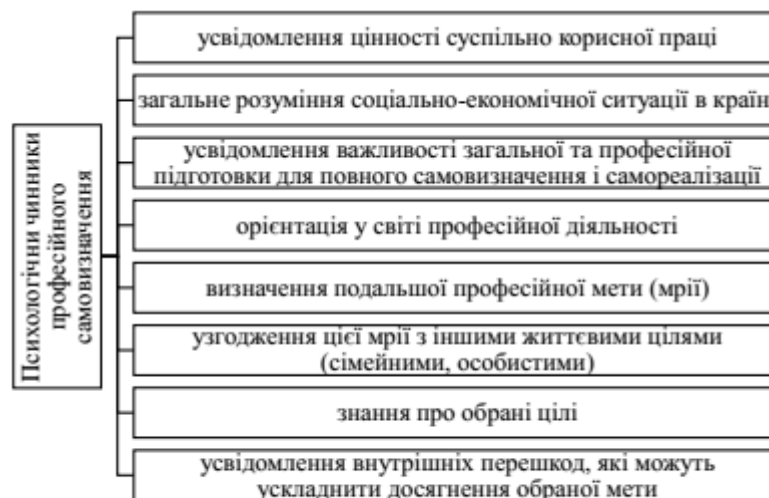

Рис.1.1. Психологічні чинники професійного самовизначення

Наявність релевантної інформації щодо обраних цільових орієнтирів та внутрішніх бар'єрів, котрі потенційно ускладнюють їхню реалізацію, забезпечує можливість ефективного стратегічного планування та подолання потенційних ускладнень.

Сукупність зазначених чинників гарантує не лише успішну професійну ідентифікацію, але й сприяє впевненому поступу до особистісного та професійного зростання.

Процес професійної ідентифікації характеризується пролонгованістю, охоплюючи весь період здобуття середньої освіти та включаючи низку ключових стадій (див. Рис. 1.2).

Рис.1.2. Етапи професійного самовизначення юнаків

Процес професійної ідентифікації розгортається послідовно через низку стадій. стадія початкового професійного вибору. На цій стадії суб'єкт здобуття освіти формує генералізоване уявлення про різноманіття професійних галузей та здійснює первинну оцінку власних індивідуальних здібностей та інтересів. Слід зазначити, що ці уявлення залишаються фрагментарними та нестійкими. Професійні інтереси на даному етапі характеризуються лабільністю та піддаються впливу екзогенних чинників і внутрішніх психоемоційних переживань, за відсутності глибокого розуміння вимог, що висуваються до фаху. Стадія формування професійних намірів. На цій стадії особа приступає до чіткого визначення конкретних цільових професійних орієнтирів, базуючись на своїх інтересах та здібностях, при цьому активно ведеться розвідка різних професійних сфер. Дана фаза відзначається підвищенням суб'єктності вибору. Стадія професійної підготовки (навчання). Стадія професійного навчання передбачає опанування обраною професією шляхом поєднання теоретичної підготовки, практичних тренінгів та стажування. Це сприяє формуванню комплексного набору професійних компетентностей, необхідних для успішної адаптації до виробничих умов. Стадія професійної самореалізації. Дана фінальна стадія охоплює безпосередню реалізацію професійних амбіцій та верифікацію очікуваних результатів. Після завершення фахової підготовки індивід має можливість досягти поставлених професійних цілей, здійснюючи аналіз відповідності між попередніми очікуваннями та реальними умовами праці, що може ініціювати процес корекції кар'єрних стратегій [6, с. 272–274].

Таким чином, професійна ідентифікація становить собою комплексний та багатоаспектний процес, що інтегрує як усвідомлення індивідом власних інтересів та здібностей, так і необхідність врахування поточних соціально-економічних умов і потенційних можливостей.

Даний процес включає: акт вибору фаху, успішну адаптацію до професійного середовища та актуалізацію потенціалу шляхом розвитку ключових компетентностей і досягнення поставлених професійних цілей. Професійна ідентифікація характеризується перманентним оновленням цільових орієнтирів та

потребою в адаптації до динамічних трансформацій у світі праці. Ефективна професійна ідентифікація гарантує не лише успішну кар'єрну траєкторію, але й сприяє комплексному особистісному зростанню та досягненню соціальної зрілості.

1.2. Структурні компоненти професійного самовизначення юнаків

Сучасні вітчизняні дослідники оперують чітко визначеною періодизацією онтогенезу, враховуючи такі критерії, як соціальний статус та рівень психічної активності індивіда. Віковий діапазон юності визначається у межах 15-21 року, диференційований на дві основні фази: рання юність: охоплює період від 15 до 18 років; зріла юність: встановлюється у часових рамках від 18 до 21 року.

На цьому етапі відбувається досягнення індивідом фізичної зрілості, а також ініціюється процес формування психологічної зрілості, що інтегрує психічний та соціальний розвиток особистості.

Юнацька вікова фаза виступає сенситивним періодом для світоглядної інституалізації, оскільки саме в цей час відбувається стабілізація емоційної сфери та інтеграція когнітивних компонентів із ціннісно-емоційними. Це утворює когерентний базис для формування усталених переконань.

У молодих осіб спостерігається актуалізація широкого спектру афектів, детермінованих очікуваннями стосовно майбутньої життєдіяльності, включаючи соціально-моральні рефлексії.

Дана фаза характеризується потребою в апробації власних можливостей та розкритті індивідуального потенціалу шляхом автономного життєтворення.

Віковий інтервал 17–21 років маркується як період вирішальної професійної ідентифікації, котра стає домінуючою віссю асоціальної адаптації. Відповідно, провідною діяльністю у зазначений період визнається навчально-професійна активність.

Л. Петриченко здійснює диференціацію процесу професійної ідентифікації на кілька ключових стадій.

- перша стадія, яка триває до 12 років, характеризується переважанням фантазій та ілюзорних уявлень стосовно майбутнього фаху;
- наступна фаза маркується як стадія диференційованих виборів, що включає такі підстадії: віковий інтервал 11–16 років: Обрання професійної траєкторії базується на індивідуальних інтересах та потребах ; вік 13–14 років: Підліток приступає до усвідомлення та оцінювання власних здібностей та професійних нахилів; Вік 15–16 років: Професійний вибір здійснюється на підґрунті сформованих морально-ціннісних орієнтацій. Фінальна стадія — стадія реалістичного вибору — настає після завершення загальної середньої освіти [22, с. 52–54].

Професійна ідентифікація осіб юнацького віку передбачає необхідність розуміння універсальних закономірностей становлення, а також вимагає критичного оцінювання власних психологічних характеристик та аналізу труднощів, пов'язаних із здійсненням професійного вибору.

Ключовими психологічними засадами професійної ідентифікації виступають самопізнання та верифікація індивідуальних потенційних можливостей.

Особа юнацького віку повинна здійснити глибоке самоусвідомлення, визначити життєві ціннісні пріоритети та сформулювати цільові орієнтири, що є свідченням її особистісної зрілості, оскільки процес обрання фаху щільно корелює загальним особистісним розвитком.

Паралельно критичну значущість набуває критичний аналіз власних здібностей та оцінювання їхньої відповідності вимогам обраної професії, що передбачає перманентну роботу над самовдосконаленням та розвиток ключових компетентностей, необхідних для успішної професійної активності [8].

Таким чином, психологічні аспекти професійної ідентифікації охоплюють: критичне самопізнання, що включає аналіз власних ресурсів та здібностей у контексті професійної діяльності; об'єктивну самооцінку сильних та слабких сторін; саморозвиток і самовиховання, які сприяють психічному та фаховому забезпеченню обраної активності.

З позиції психологічної науки, професійна спрямованість інтерпретується як комплексна мотиваційна характеристика професійної активності, котра формується

під впливом домінуючих стимулів у мотиваційній сфері та знаходить свій прояв через професійні інтереси, суб'єктивні відносини та вольові зусилля індивіда .

Зазначена багатовимірна структура охоплює такі ключові компоненти :ціннісні орієнтації ;соціальні настанови; мотиваційний профіль; суб'єктивне ставлення до обраного фаху; професійні очікування ; психологічна готовність до безперервного професійного зростання (див. Рис. 1.3).

Рис.1.3. Структура професійного самовизначення

Змістовний аспект (Спеціалізація професійної спрямованості). Даний структурний елемент стосується обрання конкретної професійної активності або фахової спеціалізації. Він відображає галузь діяльності, яку обирає індивід, що детермінує подальше становлення професійних компетентностей та навичок. Ключовими складовими у цьому контексті є: інтереси особистості, її індивідуальні здібності та набутий обсяг знань, які визначають вектор і характер її професійної активності.

Світоглядний компонент. Світогляд інтегрує генералізовану систему поглядів на оточуючий світ, морально-ціннісні орієнтації, етичні норми та особисті переконання, які суттєво впливають на професійний вибір індивіда. Цей компонент детермінує не тільки спосіб усвідомлення особою власної соціальної ролі через фахову діяльність, але й визначає принципи, якими вона керується у професійній взаємодії з колегами та клієнтами

Динаміка психічних станів і процесів. Цей структурний компонент відображає трансформаційні процеси у внутрішньому психічному стані індивіда, які детермінуються фаховою активністю та виробничим середовищем. Він охоплює комплекс регуляторних механізмів, а саме:

- Афективна сфера: Діапазон емоційних реакцій та психоемоційна стійкість (наприклад, рівень стресостійкості).
- Мотиваційно-вольова сфера: Мотиваційні дислокації, вольові зусилля та ціннісні орієнтири.
- Когнітивна сфера: Процеси пізнання, мислення, сприйняття та ухвалення рішень в умовах професійної проблематики.
- Загальний психологічний статус: Актуальний психологічний стан особистості у динамічних виробничих ситуаціях.

Дана внутрішня динаміка суттєво впливає на трудову продуктивність, адаптивну спроможність та інтегральний рівень професійної ефективності індивіда.

Інтеграція вищезазначених трьох компонентів (змістовного, світоглядного та динамічного) формує цілісну, складну систему професійної ідентифікації. Ця система виступає детермінантою не лише акту обрання фаху, але й забезпечує перманентну успішність у фаховій діяльності та суб'єктивне відчуття задоволеності від трудової самореалізації [43, с. 54–58].

Диверсифікація теоретичних поглядів науковців на феномен професійної ідентифікації зумовлює наявність методологічних розбіжностей у визначенні його внутрішньої архітекτονіки в межах психологічної науки, особливо щодо осіб юнацького віку. Відтак, виникає необхідність розгляду альтернативних структурних моделей, запропонованих іншими вітчизняними та зарубіжними дослідниками.

Згідно з концепцією А. Шевенка, структура професійної ідентифікації диференціюється на три взаємопов'язані складові, які справляють детермінуючий вплив на особистісний розвиток індивіда (див. Рис. 1.4). Когнітивно-рефлексивний компонент полягає у спроможності осіб юнацького віку до глибинного усвідомлення та критичної верифікації набутих знань стосовно різноманіття професійних галузей.

Він інтегрує не лише генералізовані уявлення про фахову сферу, але й передбачає чітке розуміння індивідуально-типологічних особливостей власної

особистості, зокрема: здібності; інтереси; тип темпераменту; провідні особистісні риси [41, с. 72–75].

Рис.1.4. Структура професійного самовизначення за Шевченко А.

Когнітивно-рефлексивний компонент сприяє оцінюванню особами юнацького віку кореляції власних індивідуальних якостей до вимог обраного фаху, що уможливорює вибір реалістичної професійної траєкторії.

Він також формує усвідомлене та відповідальне ставлення до майбутньої професійної діяльності, стимулюючи прагнення до автономності та досягнення успіху шляхом наполегливої праці. Особи юнацького віку демонструють готовність приймати на себе суб'єктну відповідальність за здійснений вибір.

Поведінково-моделюючий компонент маніфестується у спроможності індивіда до стратегічного планування професійного шляху, встановлення довгострокових цілей та активної самоосвіти й саморозвитку. Це забезпечує оптимальну адаптивність до реальних умов майбутньої кар'єри.

Л. Федоренко констатує, що професійна ідентифікація виступає критичним етапом у процесі особистісного становлення в юнацькому віковому періоді. Даний процес є фасилітатором вибору майбутнього фаху та формування траєкторії професійного зростання.

Як результат здійсненого теоретичного узагальнення, дослідниця розробила структурну модель професійної ідентифікації, що складається з трьох інтегральних елементів (див. Рис. 1.5).

Рис.1.5. Структура професійного самовизначення за Л. Федоренко

Розглянемо детально представлену структуру.

Емоційно-ціннісний компонент. Даний компонент корелює із суб'єктивним відчуттям задоволення від здійсненого професійного вибору та становленням позитивного атитюду до фахової діяльності. Його базис формується на основі індивідуальної системи цінностей та провідних інтересів особистості. Належно розвинений компонент забезпечує психологічну впевненість у правильності вибору та сприяє сталому підтриманню мотиваційної сфери. Орієнтовно-поведінковий компонент характеризується спроможністю індивіда до автономної діяльності, здатністю ухвалювати реалістичні та обґрунтовані рішення та здійснювати стратегічне планування кар'єрної траєкторії на довгострокову перспективу. Особи юнацького віку з розвиненим орієнтовно-поведінковим компонентом демонструють впевнений поступ до цільових орієнтирів, виявляють готовність до професійних викликів, оперативно адаптуються до змін зовнішнього середовища та обирають ефективні стратегії професійного зростання [36].

1.3.Сучасні концепції психологічного супроводу юнацького професійного вибору

Психологічне забезпечення) особистісної та професійної ідентифікації молодих осіб становить собою пріоритетний вектор діяльності фахівців психологічної служби освітніх інституцій. Практикуючі психологи повинні акумулювати зусилля на підтримці молоді у процесі обрання фахової траєкторії,

зважаючи на стратегічну значущість забезпечення професійної ідентифікації. Для ефективної організації такої підтримки критично необхідним є глибоке розуміння специфіки фахового самовизначення молоді.[13, с. 32–35].

Домінуюча цільова установка психологічного супроводу полягає у формуванні у старшокласників комплексу компетентностей, необхідних для успішної професійної ідентифікації. Це *передбачає*: розвиток спроможності до інтроспекції ; усвідомлення власних сильних сторін та обмежень; формування реалістичних професійних очікувань; оволодіння навичками ухвалення зважених рішень щодо майбутньої професійної діяльності.

Крім того, психологічний супровід спрямований на розвиток у здобувачів освіти навичок самоменеджменту, цілепокладання та регулювання власного фахового розвитку [27, с. 145–147].

Метою ефективного психолого-педагогічного забезпечення професійної ідентифікації осіб старшого шкільного віку є формування в особистості інтегративного комплексу знань, умінь та професійних компетентностей. Даний комплекс критично необхідний для здійснення свідомого та суб'єктно-відповідального фахового вибору, а також виступає запорукою безперервної професійної самореалізації упродовж усього життя.

Актуальні реалії соціально-економічної системи обумовлюють перманентну динаміку , особливо виражену у професійно-кваліфікаційній сфері [18, с. 80]. Відтак, завдання супроводу розширюється від простого сприяння вибору до забезпечення адаптивної спроможності індивіда до професійної життєдіяльності в умовах постійної невизначеності.

Психологічні чинники, які впливають на професійну ідентифікацію старшокласників, формують нелінійну систему, що функціонує на основі взаємодії між трьома ієрархічними рівнями:

- макрорівень (Глобальний контекст). Цей рівень охоплює соціально-глобалізаційні процеси: інтеграцію до світової спільноти, розбудову громадянського суспільства та збалансований державний розвиток. Зазначені макрофактори обумовлюють

динамічні трансформації на ринку праці, спричиняючи появу попиту на нові фахи та підвищуючи значущість професійного престижу.

- мезорівень (Соціальне оточення). Мезорівень характеризується впливом безпосереднього соціального оточення: позитивний вплив батьківської сім'ї (згідно з Т. Кравченко), застосування розвиваючої суб'єкт-суб'єктної стратегії впливу з боку освітнього середовища .

- мікрорівень (Особистісні механізми). Мікрорівень включає внутрішньоособистісні механізми та характеристики, які безпосередньо детермінують професійний вибір: актуалізовані мотиви які проявляються через внутрішньо значущі, інтерналізовані мотиви ; актуалізовані ціннісні орієнтації які виявляються у спроможності реалізації власних цінностей у змістовній трудовій діяльності ; достатній рівень розвитку вольової регуляції особистості яка маніфестується через високий ступінь наполегливості та ефективність вольової регуляції; локус контролю який характеризується переважанням інтернального локусу контролю ; достатній рівень рефлексії який виявляється у середньому або високому рівні розвитку рефлексивності .

Для оцінювання та верифікації професійної ідентифікації осіб юнацького контингенту застосовується диверсифікований методологічний арсенал, який включає класичні та спеціалізовані форми роботи:

1. Метод спостереження. Спостереження є фундаментальним емпіричним методом, який класифікується за низкою критеріїв. За ступенем безпосередності воно поділяється на пряме (коли дослідник фіксує дані особисто) та опосередковане (із залученням посередника). За рівнем обізнаності суб'єкта виділяють відкрите спостереження (коли об'єкт дослідження знає про фіксацію) та приховане (що здійснюється без відома індивіда, часто із залученням технічних засобів). Додаткова диференціація охоплює включене/невключене, короткочасне/тривале, безперервне/дискретне та монографічне/вузькоспрямоване спостереження, що відображає специфіку процедури згідно з цілями дослідження.

2. Метод анкетування. Анкетування визнається релевантним інструментом для збору первинних даних, проте його застосування є обмеженим і несе суттєві

методологічні ризики. Головною вадою методу є висока ймовірність суб'єктивності результатів, котра спричинена як особистісним впливом інтерв'юера, так і власною схильністю респондентів до соціальної бажаності чи вибіркості відповідей. Некваліфікована розробка та імплементація анкети неминуче призводить до генерації хибних емпіричних масивів. Крім того, слід запобігати гіперболізації даним методом, особливо при роботі з молодшим контингентом здобувачів освіти, де доцільність його використання є дискусійною та обмеженою.

3. Метод бесіди-інтерв'ю. Бесіди-інтерв'ю мають мати чітку тематичну фокусованість і можуть бути реалізовані як із суб'єктами здобуття освіти, так і з усім педагогічним контингентом. До цільової групи фахівців належать: викладачі-предметники, класні керівники, адміністративний персонал (зокрема, заступники директора з навчально-виховної роботи та директори освітніх закладів), а також батьки (законні представники).

4. Психодіагностичні методики. У контексті профорієнтаційного супроводу практичні психологи застосовують широкий спектр валідизованих діагностичних інструментів. Дані методики використовуються для глибинного вивчення особистісних детермінант юнаків. До типового арсеналу психодіагностики входять: оцінювання професійних інтересів: Тест Дж. Голланда (*Тип особистості та професійне середовище*), "Карта інтересів" Є. О. Клімова: визначення здібностей та диференційованої придатності: ДДО (*Диференційно-діагностичний опитувальник*), КОЗ (*Комплексна оцінка здібностей*); діагностика особистісних рис та темпераменту: Тести Г. Айзенка (екстраверсія-нейротизм), К. Леонгарда, Г. Шмішека (акцентуації характеру), М. Люшера (кольоровий тест), Т. Лірі (міжособистісні стосунки) тощо; оцінка типу праці: Методики на виявлення схильності до виконавської (репродуктивної) чи творчої (креативної) праці та інші спеціалізовані інструменти.

5. Метод експерименту. Експериментальне дослідження може бути імplementовано в природних умовах освітнього процесу з метою верифікації ефективності різноманітних методів та форм профорієнтаційного впливу. У ході експерименту інтегрується використання спостереження, бесід, анкетування та

інших діагностичних методик. Аналіз отриманих результатів здійснюється шляхом порівняльного методу, що передбачає попередню стратифікацію груп досліджуваних: експериментальні групи: У них впроваджується дослідно-експериментальна програма ; контрольні групи: У них освітній процес організовується у стандартному (звичайному) форматі. Порівняння динаміки показників у цих групах дозволяє зробити висновки щодо причинно-наслідкового зв'язку експериментального чинника.

6. Об'єктом нашого аналізу є не лише академічна успішність здобувачів освіти, а й їхній комплексний особистісний розвиток. Оцінювання цього розвитку здійснюється за низкою інтегральних критеріїв, що охоплюють: стан здоров'я, рівень креативності , соціальну активність та сформованість готовності до автономної життєдіяльності . Верифікація цих критеріїв включає аналіз вторинних джерел даних, таких як особові справи, результати медичного моніторингу , класні журнали, а також продукти творчої діяльності Результати професійної діагностики виступають емпіричною основою для проведення індивідуалізованих консультаційних сесій, спрямованих на верифікацію відповідності індивідуальних психологічних особливостей до специфічних вимог обраного фаху.

В. В. Синявський виокремлює професійну консультацію як ключовий елемент профорієнтаційного супроводу учнівської молоді. Дана форма роботи передбачає надання кваліфікованого сприяння в обранні професії, визначенні навчального профілю та подальшому працевлаштуванні. Процес професійної консультації імплікує систематичний, багатоаспектний аналіз індивідуальних характеристик особистості, таких як: професійні інтереси та здібності; ціннісні орієнтації та мотиваційна сфера; рівень самооцінки; Соматичний стан. Аналіз також поширюється на соціально-економічні умови. Кінцевою метою є детермінація оптимальних сценаріїв фахової реалізації та розробка персоналізованої програми професійного розвитку.

Фундаментом профконсультаційної роботи з молодим контингентом є клієнто-орієнтоване комунікативне забезпечення, сфокусоване на вирішенні

соціально-психологічних дилем, що виникають у контексті професійної ідентифікації [29, с. 36].

Ефективність професійної консультації прямо корелює зі спроможністю фахівця враховувати індивідуально-психологічні характеристики кожного клієнта.

Глибоке розуміння структури особистості, її ціннісно-смыслових орієнтацій, афективної сфери та когнітивного стилю дозволяє консультанту ініціювати формування довірчих відносин, здійснити прецизійну ідентифікацію його актуальних потреб та розробити оптимальні стратегічні рішення для досягнення визначених цільових установок. Таким чином, індивідуальний підхід до кожного клієнта виступає критичною запорукою успішного результату профконсультаційної взаємодії.

Висновки до розділу I

Професійна ідентифікація визначається як невід'ємна складова особистісного онтогенезу, сутність якої полягає у свідомому обранні фахової траєкторії. Даний вибір детермінований як екзогенними чинниками, так і ендогенною мотиваційною сферою. Процес професійної ідентифікації ініціюється ще на етапі дитинства та характеризується пролонгованістю упродовж усього

життєвого циклу, справляючи вплив на становлення особистості та її подальшу еволюцію.

Структура професійної ідентифікації осіб юнацького віку визначається як багатоаспектний процес, що інтегрує низку ключових елементів:

- когнітивно-рефлексивний аспект: Сприяє глибинному усвідомленню індивідуального когнітивного профілю, здібностей та особистісно-типологічних характеристик. Даний компонент уможливує здійснення свідомого та обґрунтованого вибору фахової траєкторії;

- емоційно-ціннісний компонент: Корелює із суб'єктивним відчуттям задоволення від процесу професійного обрання та становленням позитивного атитюду до фахової діяльності;

- орієнтовно-поведінковий аспект: Детермінує спроможність до рішучих та автономних дій, стратегічного планування кар'єри та оперативної адаптації до динамічних змін;

- ціннісно-смысловий компонент: Відповідає за формування суб'єктно-відповідального ставлення до професійної діяльності та забезпечує її особистісну значущість.

У сукупності, інтеграція цих елементів дозволяє молодій особі не лише свідомо обрати фах, але й досягти в ньому стійкого успіху, закладаючи міцний фундамент для професійного зростання та всебічної самореалізації.

У межах структури професійної ідентифікації критичну значущість має динаміка психічних станів і процесів, котра безпосередньо відображає адаптаційні механізми індивіда до специфічних вимог обраного фаху та фіксує вплив професійної діяльності на афективну сферу юнака.

Поступальний розвиток цих компонентів корелює з процесом формування особистісної зрілості, коли молода особа досягає чіткого усвідомлення власних життєвих цільових орієнтирів, мотивів та інтересів, що спрямовує її на досягнення фахового успіху.

Професійна ідентифікація також культивує готовність юнака приймати на себе персональну відповідальність за ухвалення власних рішень, сприяє

ефективній соціальній орієнтації та розбудові стійких стратегій кар'єрного зростання.

Професійна ідентифікація трактується як перманентний процес, що супроводжує індивіда протягом усього життєвого континууму.

Відтак, профорієнтаційна робота в закладах середньої освіти повинна мати дві ключові цільові установки:

- Когнітивна: Надання здобувачам освіти актуалізованих знань про різноманіття професійно-кваліфікаційної сфери.
- Діяльнісна (Методична): Формування у них спроможності до автономного обрання майбутньої кар'єрної траєкторії шляхом ефективного використання релевантних методів та інструментів.

Психолого-педагогічне забезпечення даного процесу має бути сфокусоване на всебічному особистісному розвитку учнів, забезпеченні співпраці всіх суб'єктів освітнього процесу та імплементації комплексу заходів, що інтегрують профілактичний, діагностичний, корекційний та розвивальний компоненти.

РОЗДІЛ II

ЕМПІРИЧНЕ ВИВЧЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ У ЮНАКІВ

2.1. Обґрунтування програми емпіричного дослідження психологічних особливостей професійного самовизначення юнаків

Для емпіричної верифікації психологічних особливостей професійної ідентифікації юнаків було сформовано експериментальну вибірку загальною чисельністю 36 осіб. До вибірки увійшли учні-випускники (10-х та 11-х класів) КЗ "Ліцей нових технологій навчання" Кропивницької міської ради. Статеві-вікова структура вибірки є наступною: 20 осіб жіночої статі; 16 осіб чоловічої статі. Віковий діапазон: 16–17 років.

Провідною метою даного емпіричного дослідження є детермінація специфічних психологічних особливостей професійної ідентифікації в осіб юнацького віку, які належать до випускних груп ліцею.

Для досягнення визначеної мети емпіричного дослідження було сформульовано такі операційні завдання:

- Діагностика готовності: З'ясувати рівень психологічної готовності випускників ліцею до професійної ідентифікації.
- Ідентифікація детермінант: Визначити ключові психологічні чинники, що справляють вплив на процес професійної ідентифікації юнаків.
- Оцінка самосвідомості: Виявити ступінь сформованості професійної самосвідомості в осіб юнацького віку.
- Розробка практичних рекомендацій: Створити методичні рекомендації для фахівців психологічної служби та педагогічного персоналу стосовно забезпечення ефективної підтримки випускників у контексті професійної ідентифікації.

Емпіричне дослідження було реалізовано згідно з послідовністю, визначеною у таких етапах: (див. Рис. 2.1)

Для всебічної оцінки психологічних детермінант професійної ідентифікації юнаків був дібраний наступний комплекс валідизованого діагностичного інструментарію: опитувальник «Ваша майбутня професія» Л. Н. Лучко — спрямований на верифікацію ставлення до майбутнього фаху; методика Б. Басса (Модифікація) — використовувалася для визначення домінуючих типів професійної спрямованості особистості (на себе, на взаємодію, на завдання); методика К. Замфір (у модифікації А. Реана) — застосовувалася для аналізу структури професійної мотивації (визначення внутрішньої та зовнішньої мотивації); тестова методика «Визначення рівня самоактуалізації особистості» (опитувальник САМОАЛ) — використовувалася для оцінки ступеня реалізації індивідуального потенціалу.

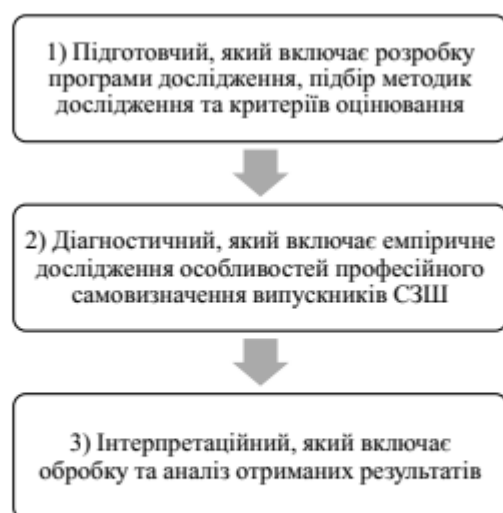

Рис.2.1. Етапи проведення емпіричного дослідження психологічних особливостей професійного самовизначення випускників СЗШ

Опитувальник «Ваша майбутня професія» Л. Н. Лучко

Для верифікації сформованості усвідомленого професійного інтересу та рівня когнітивної обізнаності учнівського контингенту щодо обраного фаху було застосовано опитувальник «Ваша майбутня професія» Л. Н. Лучко (додаток А).

Даний анкетний метод слугує інструментом для виявлення уявлень здобувачів освіти про сутність та специфіку трудових функцій в бажаній професійній сфері.

Процедура передбачає надання респондентам 17 запитань, кожне з яких містить чотири альтернативні варіанти відповідей («а», «б», «в», «г»). Відповіді фіксуються у спеціалізованій таблиці протиріч. На підґрунті цієї таблиці формується детальна експлікація бажаної професії у зіставленні з тим фахом, який був обраний учнем для здобуття освіти. Це уможлиблює об'єктивну оцінку глибини усвідомлення зробленого вибору майбутньої професійної траєкторії.

Аналіз емпіричних результатів сприяє детермінації провідних мотиваційних чинників, якими керуються здобувачі освіти при фаховому виборі, а також з'ясуванню ступеня його усвідомленості.

Ключовим критерієм оцінювання є кількісний показник виявлених протиріч у заповненій таблиці, який відображає рівень когнітивної обізнаності щодо обраної професії:

Кількість Виявлених Протиріч	Рівень Когнітивної Обізнаності
Понад 13	Низький/Відсутній: Свідчить про відсутність чітких уявлень або низький рівень поінформованості.
7 – 12	Середній: Вказує на часткову обізнаність щодо особливостей фаху.
0 – 6	Високий: Детермінує високий ступінь усвідомлення (див. Табл. 2.1).

Ідентифікація суперечностей свідчить про недостатню поінформованість та наявність хибних когнітивних установок учнів у професійно-орієнтаційній сфері. Цей діагностичний висновок слугує підґрунтям для персоналізованого планування змісту та форми корекційно-розвивальних заходів для конкретного індивіда.

Таблиця 2.1

Рівні обізнаності про майбутню професію

Рівень обізнаності про майбутню професію	Кількість балів
Високий	0-6
Середній	7-12
Низький	13-20

Отже, опитувальник «Ваша майбутня професія» Л. Н. Лучко використовується для оцінки ступеня усвідомлення і обґрунтованості професійного вибору випускників загальноосвітніх шкіл.

Методика Визначення Професійної Спрямованості Б. Басса

Для верифікації сформованості професійної спрямованості здобувачів освіти та рівня самооцінки їхньої фахової визначеності була застосована "Методика визначення професійної спрямованості" Б. Басса (додаток Б). Респондентам пропонується опрацювати 27 суджень тесту, обираючи для кожного з них дві ключові оцінки з трьох альтернативних варіантів відповіді (а, б, в):

- "Найбільш привабливо": Відповідь, яка найбільшою мірою відповідає суб'єктивній реальності, фіксується у відповідній графі бланка. Ця відповідь отримує ваговий коефіцієнт у 2 бали.
- "Найменш привабливо": Відповідь, яка найменшою мірою відповідає реальності, записується у відповідний стовпчик. Ця відповідь оцінюється у 0 балів.
- Нейтральна відповідь: Варіант, який не потрапив до жодного зі стовпчиків, автоматично отримує 1 бал (див. Табл. 2.2).

Таким чином, "Методика визначення професійної спрямованості" Б. Басса слугує інструментом для оцінювання ступеня сформованості професійних інтересів та психологічної впевненості учнів у зробленому виборі. Це дає змогу інтерпретувати їхні домінантні фахові інтереси та надати обґрунтування обраній кар'єрній траєкторії.

Таблиця 2.2

Рівні сформованих розвитку професійної спрямованості учнів та рівня самооцінки професійної визначеності

Рівень розвитку професійної спрямованості учнів та рівня самооцінки професійної визначеності	Кількість балів
Високий	19-27
Середній	10-18
Низький	1-9

Методика Вивчення Мотивації Професійної Діяльності (Модифікація А. Реана). Методика К. Замфір (в адаптації А. Реана) (додаток В) слугує для диференціації внутрішньої (інтринсичної) та зовнішньої (екстринсичної) мотивації у контексті професійної діяльності. Внутрішня (Інтринсична) Мотивація: Маніфестується тоді, коли індивід фокусується на самому процесі діяльності, а не на її кінцевому результаті. Цей тип базується на внутрішньому прагненні та пізнавальному інтересі, що сприяє самостійній та задовольняючій активності. Зовнішня (Екстринсична) Мотивація: Корелює з орієнтацією на зовнішні наслідки та атрибути, такі як соціальний статус або матеріальне забезпечення. Ця мотивація, своєю чергою, поділяється на два підтипи: позитивна екстринсична мотивація яка базується на стимулах та винагородах (наприклад, похвала, заохочення); негативна екстринсична мотивація яка ґрунтується на загрозі аверсивних наслідків (наприклад, санкції, критика, покарання).

Усі три типи мотивації здатні до взаємодії, комплексно впливаючи на поведінковий паттерн особи та ефективність досягнення цільових установок. Узагальнені результати тестування дозволяють ідентифікувати домінантний тип професійної мотивації здобувачів освіти (див. Табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Тип мотивації випускників СЗШ до професійної діяльності

Тип мотивації учнів до професійної діяльності	Високий	Середній	Низький
Внутрішня мотивація	4,5-5	2,5-4	1-2
Зовнішня позитивна мотивація	4,5-5	2,5-4	1-2
Зовнішня негативна мотивація	4,5-5	2,5-4	1-2

За допомогою методики К. Замфір ми здійснюємо аналіз ступеня орієнтації випускників на самореалізацію в обраній професійній діяльності та визначаємо рівень залежності їхнього фахового вибору від зовнішніх стимулів

Дана діагностика сприяє виявленню, чи керуються здобувачі освіти власними інтересами та інтринсичним прагненням, чи їхній професійний вибір детермінований екстринсичними стимулами та винагородами. Ця інформація має критичну значущість для розуміння структури їхньої мотивації та обґрунтованості обраної кар'єрної траєкторії.

Тестова Методика «Визначення Рівня Самоактуалізації Особистості» (САМОАЛ)

Для оцінки потенціалу до самоактуалізації та рівня розвитку професійно значущих якостей юнаків була використана тестова методика «Визначення рівня самоактуалізації особистості» Е. Шострома (у вітчизняній адаптації Н. Ф. Каліної) (додаток Г). Респондентам пропонується здійснити дихотомічний вибір тверджень, яке найбільшою мірою відповідає їхнім суб'єктивним уявленням та оцінкам. Інтерпретація результатів здійснюється за шкалою бальної оцінки: низький рівень самоактуалізації: 0–5 балів; середній рівень самоактуалізації: 5–10 балів; Важливо зазначити, що шкали 1, 3, 4, 8, 10 та 11 містять по 10 пунктів, тоді як інші шкали — по 15. Для забезпечення коректності зіставлення балів, отримані показники за шкалами з 10 пунктів підлягають множенню на ваговий коефіцієнт 1,5.

Узагальнені результати тестування демонструють рівні самоактуалізації та сформованості професійно та особистісно значущих якостей здобувачів освіти (див. Табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Рівні здатності до самоактуалізації та розвиненості професійно значущих якостей випускників СЗШ

Рівень здатності до самоактуалізації та розвиненості професійно значущих якостей	Кількість балів
Високий	10-15
Середній	5-10
Низький	0-5

Таким чином, для всебічної оцінки рівня сформованості професійного становлення юнаків доцільно застосовувати визначений нами комплекс психодіагностичних методик. Даний інструментарій слугує отриманню якісних та кількісних характеристик щодо інтегральної розвиненості процесу професійної ідентифікації особистості.

2.2. Інтерпретація отриманих результатів дослідження

З метою емпіричної ідентифікації професійних інтересів та схильностей випускного контингенту ліцею юнацького віку, був застосований опитувальник «Ваша майбутня професія» Л. Лучко. Отримані кількісні результати відображено у Таблиці 2.6.

Таблиця 2.6

Результати проведеного дослідження за опитувальником «Ваша майбутня професія» Л. Лучко

Рівень відповідності уявлення учнів про майбутню професійну діяльність	Досліджувані учні	
	Кількість осіб	%
Високий	21	58,33
Середній	10	27,78
Низький	5	13,89
ЗАГАЛОМ	36	100,00

Кількісні результати діагностики візуалізовано у діаграмі (рис. 2.2). Аналіз емпіричних даних за опитувальником Л. Лучко свідчить про таку диференціацію рівнів професійної обізнаності випускників:

1. Високий Рівень Обізнаності. Кількість виявлених протиріч у діапазоні від 0 до 6 зафіксовано у 21 обстежуваного, що становить 58,33% від загальної вибірки. Даний показник демонструє високий ступінь обізнаності щодо обраного фаху. Це індикативно, що домінантні професійні інтереси юнаків знаходяться у кореляції з обраною спеціальністю.

2. Середній Рівень Обізнаності. Середній рівень обізнаності (кількість протиріч від 7 до 12) виявлено у 10 респондентів (27,78%). Ця група юнаків має певні суперечності між власними суб'єктивними уявленнями про майбутню професію та її об'єктивними, реальними характеристиками.

3. Недостатній (Низький) Рівень Обізнаності. Недостатній рівень обізнаності (кількість протиріч понад 13) зафіксовано у 5 обстежуваних (13,89%). Цей факт свідчить про відсутність чітких або реалістичних уявлень про обраний фах, що потребує подальшої корекційної роботи щодо інформованості та верифікації професійного вибору.

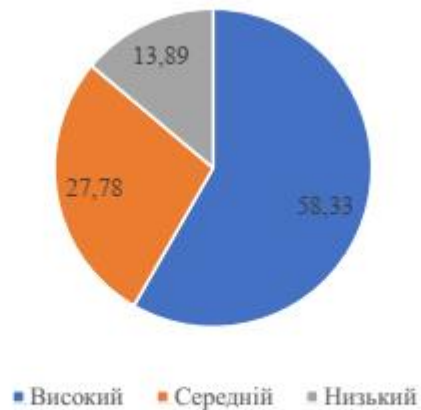

Рис. 2.2. Результати проведення опитування за методикою «Ваша майбутня професія» Л. Лучко

Отже, отримані результати дають підстави стверджувати, що значна частка досліджуваного контингенту юнаків (58,33%) демонструє високий рівень професійної ідентифікації. Це індикативно вказує на те, що вони виявляють виражений інтерес до майбутнього фаху, мають домінантні інтереси та схильності у сфері обраної професії та свідомо прагнуть її здобувати. Високий рівень когнітивної обізнаності щодо обраної спеціальності підтверджує обґрунтованість їхнього професійного вибору.

Крім того, було виявлено, що більшість юнаків, які планують продовження навчання за кордоном, здійснювали цілеспрямовану підготовку: упродовж року чи кількох років вивчали мову країни призначення або займалися з репетиторами з дисциплін, за якими передбачено вступне тестування до закладу вищої освіти.

Група юнаків із середнім рівнем професійної ідентифікації (27,78%) загалом демонструє розуміння обраного фахового напрямку після завершення навчання в школі. Однак, у них виявлено дефіцит адекватності оцінювання: або некоректну оцінку специфічних вимог до професії, або неадекватне співвіднесення наявного власного ресурсу з необхідним для оволодіння бажаним фахом.

13,89% юнаків характеризуються низьким рівнем професійної ідентифікації. Ця частка вибірки має нечіткі уявлення про майбутню професійну діяльність, котрі не корелюють з об'єктивною реальністю, або взагалі не визначилася з планами

щодо подальшого здобуття освіти чи працевлаштування. Виявлені причини такої невизначеності на фінальному курсі навчання є комплексними й включають: плани щодо виїзду за кордон до досягнення повноліття (пов'язано з військовим конфліктом у країні), сумніви у власних силах за умов високого конкурсу на бюджетні місця у ЗВО, а також різноманітні сімейні чинники.

Для визначення домінантного типу професійної спрямованості юнаків та самооцінки їхньої фахової визначеності було застосовано методику професійної спрямованості Б. Басса. Отримані кількісні показники презентовано у таблиці 2.7.

Таблиця 2.7

Результати проведення опитування за методикою визначення професійної спрямованості Б. Басса

Рівень розвитку професійної спрямованості учнів та рівня самооцінки професійної визначеності	Досліджувані учні	
	Кількість осіб	%
Спрямованість на справу	16	44,44
Спрямованість на спілкування	12	33,33
Спрямованість на себе	8	22,22
ЗАГАЛОМ	36	100,00

Рис. 2.3. Результат проведення опитування за методикою визначення професійної спрямованості Б. Басса

Результати дослідження професійної спрямованості демонструють, що 16 респондентів (44% від загальної вибірки) виявили домінантну орієнтацію на справу. Цей показник корелює з високим рівнем розвитку професійної

спрямованості та адекватною самооцінкою фахової визначеності. Особи з такою спрямованістю характеризуються:

- Вираженою зацікавленістю у вирішенні ділових завдань та проблем.
- Прагненням до перфекціонізму (виконання роботи на найвищому рівні).
- Орієнтацією на конструктивну ділову співпрацю.
- Спроможністю аргументовано відстоювати власну позицію, якщо вона сприяє досягненню спільної мети.

1. Середній Рівень: Орієнтація на Спілкування. 12 респондентів (33,33%) продемонстрували спрямованість на спілкування, що інтерпретується як середній рівень розвитку професійної спрямованості та самооцінки фахової визначеності. Особи з даною орієнтацією характеризуються: домінуючим прагненням підтримувати міжособистісні взаємини за будь-яких обставин; орієнтацією на спільну (кооперативну) діяльність, проте це частково відбувається на шкоду ефективному виконанню конкретних завдань або наданню якісної допомоги; високою залежністю від соціального схвалення та групового конформізму; вираженою потребою у прихильності та позитивних емоційних стосунках з іншими людьми.

2. Низький Рівень: Орієнтація на Себе (Пряму Винагороду). У 8 юнаків (22,22%) зафіксовано низький рівень розвитку професійної спрямованості та самооцінки фахової визначеності. Ця група випускників орієнтована переважно на пряму зовнішню винагороду за виконану роботу. Поведінкові патерни можуть включати: схильність до прояву агресивності у процесі досягнення статусу; маніфестацію дратівливості та підвищеної тривожності у поведінці.

Узагальнюючи емпіричні дані, розподіл рівнів розвитку професійної спрямованості та самооцінки фахової визначеності у досліджуваній вибірці є наступним:

- Низький рівень: 22,22% випускників.
- Середній рівень: 33,33% випускників.
- Високий рівень: 44,44% випускників.

З метою емпіричного встановлення кореляційного зв'язку між рівнем професійної ідентифікації юнаків та рівнем розвитку їхньої фахової спрямованості, а також самооцінки професійної визначеності, було проведено розрахунок коефіцієнта лінійної кореляції Пірсона (див. Додаток Д).

Отриманий коефіцієнт дорівнює $r=0,872$. Цей високий позитивний показник дає підстави для висновку про наявність статистично значущого взаємозв'язку між адекватністю уявлення особи про майбутній фах та її домінуючою професійною спрямованістю.

Для ідентифікації домінантних типів мотивації у учасників дослідження була застосована методика К. Замфір (у модифікації А. А. Реана), яка спеціально призначена для оцінювання структури професійної мотивації. Отримані емпіричні результати презентовано у Таблиці 2.8.

Таблиця 2.8

Результати проведення опитування за методикою визначення професійної спрямованості К.Замфіра (у модифікації А. А. Реана)

Переважаючий тип мотивації	Досліджувані учні	
	Кількість осіб	%
Внутрішня мотивація	15	41,67
Зовнішня позитивна мотивація	10	27,78
Зовнішня негативна мотивація	11	30,56
Всього	36	100,00

Для наочності результати наведено у діаграмі (рис. 2.4).

Рис. 2.4. Результати проведення опитування за методикою визначення професійної спрямованості К.Замфіра (у модифікації А. А. Реана)

Результати дослідження структури професійної мотивації виявили три домінантні типи, які розподілилися наступним чином:

У 15 учасників дослідження (41,67%) провідною є внутрішня (інтринсична) мотивація. Це індикативно вказує на те, що ці здобувачі освіти керуються власними пізнавальними інтересами та внутрішнім прагненням до досягнення цільових установок, а не залежать від зовнішніх стимулів чи винагород.

Особливості цієї групи: цінують сам процес діяльності та отримують задоволення від виконання завдань; високий ступінь самоактуалізації та глибоке усвідомлення власних професійних інтересів; чітке розуміння власних потреб, ефективне цілепокладання та вищі показники успішності у навчанні.

У 10 осіб (27,78%) переважає зовнішня позитивна мотивація. Це означає, що їхні поведінкові патерни більшою мірою обумовлені екстринсичними чинниками, такими як похвала, матеріальна винагорода або соціальне визнання.

Особливості цієї групи: переважно мають високі академічні показники по навчальних предметах; виявляють значну залежність від оцінки оточуючих та характеризуються недостатньою психологічною впевненістю у собі.

У 11 випускників (30,56%) провідною є зовнішня негативна мотивація. Дії цих юнаків визначаються прагненням уникнути негативних наслідків або аверсивних стимулів, таких як: низькі оцінки, соціальний осуд з боку педагогічного персоналу чи однолітків, або позбавлення привілеїв. Сутність цієї мотивації: базується на страху покарання або загрози втрати чогось цінного; поведінка змінюється під впливом зовнішніх чинників та сфокусована на уникненні неприємностей, що залежать від обставин зовнішнього середовища.

Інтегральний аналіз структури мотивації досліджуваної вибірки юнаків демонструє наступний розподіл домінантних типів:

- Внутрішня (Інтринсична) Мотивація: Переважає у 41,67% учасників (що становить більшість).
- Зовнішня Негативна Мотивація: Зафіксована у 30,56% респондентів.
- Зовнішня Позитивна Мотивація: Виявлена у 27,78% респондентів.

Для емпіричного встановлення зв'язку між рівнем внутрішньої мотивації випускників та рівнем їхньої професійної ідентифікації було здійснено розрахунок коефіцієнта лінійної кореляції Пірсона (див. Додаток Є).

Отриманий коефіцієнт $r = 0,595$ свідчить про наявність помірного, але статистично значущого позитивного взаємозв'язку між спрямованістю мотиваційної сфери юнаків (на внутрішні чинники) та рівнем їхнього професійного самовизначення.

Таблиця 2.9

Результати проведення опитування за методикою визначення здатності до самоактуалізації та наявності розвитку професійно значущих якостей учнів (опитувальник САМОАЛ)

Рівень здатності до самоактуалізації та розвитку професійно значущих якостей	Досліджувані учні	
	Кількість осіб	%
Високий	20	55,56
Середній	11	30,56
Низький	5	13,89
ЗАГАЛОМ	36	100,00

Для наочності результати наведено у діаграмі (рис. 2.5).

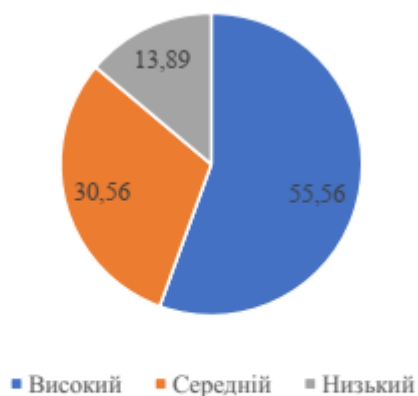

Рис. 2.5. Результат проведення опитування щодо здатності до самоактуалізації та розвитку професійно значущих якостей (опитувальник САМОАЛ)

Емпіричні результати дослідження за методикою САМОАЛ щодо здатності до самоактуалізації та розвитку професійно значущих якостей випускників свідчать про такий розподіл:

1. Високий Рівень. Переважна більшість досліджуваного контингенту, а саме 20 юнаків (50,56%), продемонстрували високий рівень розвитку професійно значущих якостей та високу спроможність до самоактуалізації. Це індикативно для високого рівня саморозуміння, інтенсивної самомотивації до навчання і вираженого прагнення до цілеспрямованого розвитку професійно значущих характеристик.

2. Середній Рівень. 11 юнаків (30,56%) зафіксували середній рівень сформованості професійно значущих якостей та середню здатність до самоактуалізації.

3. Низький Рівень. 5 учасників (13,89%) мають низький рівень сформованості професійно значущих якостей та низьку спроможність до самоактуалізації.

Для встановлення кореляційного зв'язку між рівнем здатності до самоактуалізації та рівнем професійної ідентифікації юнаків було розраховано коефіцієнт лінійної кореляції Пірсона (див. Додаток Ж).

Отриманий коефіцієнт $r = 0,88$ свідчить про наявність сильного, статистично значущого позитивного взаємозв'язку між професійною спрямованістю юнаків, їхньою здатністю до самоактуалізації та розвиненістю професійно значущих якостей.

Проведене емпіричне дослідження забезпечило всебічну оцінку психологічних детермінант професійної ідентифікації 36 випускників КЗ «Ліцей нових технологій навчання». Інтегральний аналіз отриманих діагностичних даних дозволив сформулювати ключові емпіричні висновки:

Діагностичний Параметр	Високий Рівень	Середній Рівень	Низький Рівень
Професійна Ідентифікація (Л. Лучко)	58,33% (Більшість)	27,78%	13,89%
Професійна Спрямованість (Б. Басс)	44,44%	33,33%	22,22%
Самоактуалізація (САМОАЛ)	50,56% (Переважання)	30,56%	13,89%

Переважна частка досліджуваного контингенту (58,33%) демонструє високий рівень усвідомленості професійного вибору (за Л. Лучко).

Спрямованість на справу (високий рівень за Б. Бассом – 44,44%) є домінуючою орієнтацією, що корелює з їхньою фаховою визначеністю.

Аналіз структури професійної мотивації (К. Замфір / А. Реана) виявив пріоритетність внутрішніх чинників:

- Внутрішня (Інтринсична) Мотивація: 41,67% (Переважає).
- Зовнішня Негативна Мотивація: 30,56%.
- Зовнішня Позитивна Мотивація: 27,78%.

Наявність високої частки внутрішньої мотивації підтверджує, що значна кількість юнаків керується пізнавальним інтересом, а не лише зовнішньою винагородою чи страхом.

Статистичний кореляційний аналіз (коефіцієнти Пірсона) підтвердив наявність сильних та статистично значущих позитивних взаємозв'язків між усіма досліджуваними компонентами: рівнем професійної ідентифікації, фаховою спрямованістю, внутрішньою мотивацією та здатністю до самоактуалізації.

Виявлена взаємозалежність цих компонентів свідчить про їхню інтегральну роль у формуванні професійної готовності юнаків. Високий рівень розвитку професійно значущих якостей та домінування внутрішньої мотивації виступають ключовими детермінантами (чинниками) успішної професійної ідентифікації особистості.

2.3. Теоретичне обґрунтування психологічного супроводу юнаків на етапі професійного самовизначення

Психологічний супровід професійної орієнтації являє собою комплекс заходів, сфокусованих на наданні кваліфікованої психологічної підтримки особам у

процесі вибору їхньої майбутньої професійної траєкторії. Ця діяльність також передбачає консультативні послуги, які сприяють не лише прийняттю обґрунтованого рішення, але й потенційній корекції попередніх намірів. Сутність даного супроводу полягає у підтримці щодо визначення професійного вектора, усвідомлення індивідуальних схильностей та компетентностей, а також у наданні інформації про спектр професій, що зрештою має на меті допомогти обрати сферу діяльності, яка забезпечить satисфакцію. Чим глибшим є саморозуміння та чим ширшими є знання про номенклатуру професій у підлітків чи осіб юнацького віку, тим ефективнішим стає аналіз доступних опцій та вибір найбільш адекватного варіанту [24, с. 18-22].

Інтенсивний психологічний супровід виступає не лише як інформаційне підґрунтя професійного становлення, але й як перманентний процес дослідження, осмислення, вдосконалення та коригування індивідуальних характеристик особистості в контексті професійної орієнтації. Ключові завдання психологічного супроводу професійного самовизначення випускників охоплюють:

- 1) Вивчення потенціалу для самовдосконалення;
- 2) Ознайомлення зі спектром професій та векторами професійної активності;
- 3) Самопізнання, ідентифікація власних інтересів, компетентностей та обдарувань;
- 4) Детрмінація життєвих пріоритетів, аспірацій та перспективного планування;
- 5) Обрання майбутньої професії;
- 6) Створення міцної платформи для саморозвитку та самореалізації;
- 7) Формування мотивації до освітньої діяльності та вступу до закладів вищої освіти (ЗВО) [31].

Психологічний супровід розглядається як інтегральна система. Як і будь-яка система, він структурований з компонентів (або елементів), які водночас є його інваріантними стадіями. У супроводі, як процесі, що динамічно розвивається у часі, доцільно виокремити три ключові складові:

- Діагностичний етап (моніторинг), який слугує підґрунтям для формулювання цільових установок;

- Селекція та імплементація методичного інструментарію;
- Аналіз проміжних та фінальних показників, що уможлиблює коригування ходу реалізації роботи;

З концептуального погляду, психологічний супровід професійної орієнтації може бути інтерпретований як процедура фасилітації формування у випускників комплексу індивідуальних атрибутів, зокрема:

- Наявність компетенції та мотивації до автономного, аргументованого, добровільного та відповідального вибору;
- Диспозиція до перманентного професійного навчання після працевлаштування, а також до самостійного професійного зростання та самовдосконалення;
- Психологічна готовність до здійснення професійної діяльності згідно з набутою кваліфікацією [24, с. 25–28].

Аналіз емпіричних даних свідчить, що в актуальних умовах, незалежно від рівня автономності індивіда, виникають ситуації, за яких особистість потребує кваліфікованого фахового супроводу. Це може включати підтримку у професійному виборі, прийнятті рішень, детермінації цільових орієнтирів, а також супровід в умовах складних життєвих обставин.

Психологічний супровід індивіда може охоплювати наступні форми професійної активності психолога:

- Психологічне консультування;
- Психопрофілактична діяльність;
- Психодіагностичне обстеження;
- Розвивально-психокорекційна робота;
- Психологічна просвітницька діяльність [31, с. 129].

Деталізуємо стадії реалізації професійної консультації:

Фаза 1. Початкова професійна консультація (Профконсультація);

Фаза 2. Поглиблена індивідуальна профконсультація.

Первинна професійна консультація (профконсультація) визначається як форма психологічного профорієнтаційного консультування, в ході якої

здійснюється трансляція знань щодо алгоритмів вибору професії та надання відомостей про номенклатуру професій.

Консультованій особі переважно презентується інформація стосовно її професійно-трудових інтересів та схильностей: клієнту повідомляються результати попереднього аналізу його особистісних професійно значущих властивостей. Допускається груповий формат такого психологічного профорієнтаційного консультування, який базується на релевантній психодіагностиці та предметному обговоренні специфіки різних професій й індивідуальних диспозицій консультованих [39, с. 146–148].

Наслідком первинної профконсультації є зростання рівня усвідомленості та підвищення відповідальності респондента у визначенні сфери діяльності та спеціальності. Крім того, фінальним результатом цієї початкової профконсультації є загальна професійна самодетермінація консультованого, а також формування попереднього плану його професійного зростання, освоєння обраної професії та набуття професійно значущих навичок на перспективу 1–2 роки [23, с. 111].

Поглиблена індивідуальна професійна консультація є глибинною формою психологічного профорієнтаційного консультування, яка базується на багатоаспектному, всеосяжному дослідженні індивідуальних характеристик клієнта. Це включає аналіз його диспозицій, інтересів, соматичного стану та фізичного розвитку, когнітивного стилю, характерологічних особливостей, а також потенціалу та здібностей.

У ході цієї процедури здійснюється комплексна валідація майже всіх ключових особистісних властивостей та атрибутів клієнта. Наслідком даного виду психологічного консультування є формування деталізованого плану професійного та особистісного зростання клієнта, який може бути короткостроковим (до 1–2 років), середньостроковим (до 3–4 років) або довгостроковим (до 5–7 років). У таких сценаріях також передбачається організація циклу повторних профорієнтаційних психоконсультаційних сесій з клієнтом [27, с. 165].

Загалом, реалізація психологічної професійної консультації вимагає від психолога володіння широким спектром психодіагностичних методик та тестів, призначених для професійної діагностики клієнтів.

Крім того, психолог-профконсультант зобов'язаний мати в розпорядженні об'єктивні медичні відомості про стан здоров'я індивіда, а також дані стосовно загальних робочих показань і протипоказань до різних спеціальностей (тобто інформацію про імперативні вимоги до типового представника професії). Також психолог-профконсультант має бути обізнаний із професіограмами тих спеціальностей, які домінують у регіоні чи районі, де він здійснює профорієнтаційне консультування.

Після обробки результатів професійної діагностики та/або особистісної психологічної діагностики клієнта, психолог-консультант у ході змістовної бесіди, присвяченої професійній орієнтації, надає обґрунтований висновок стосовно його професійних (професійно-особистісних) властивостей разом із релевантними рекомендаціями щодо професійного вибору клієнта [13, с. 32].

Усі рекомендаційні настанови презентуються коректно та обачно, а консультативна взаємодія відбувається в атмосфері тотальної довіри. Психолог-консультант паралельно фасилітує підвищення професійної самооцінки клієнта, аргументовано акцентує увагу на його професійно (соціально) значущих позитивних атрибутах, надає настанови та підтримку щодо розвитку професійно релевантних знань, умінь та навичок.

Як і в будь-якій інтегральній системі, психологічний супровід професійної орієнтації осіб юнацького віку виконує низку ключових функцій:

- Діагностична. Основною метою є ідентифікація диспозицій та обдарувань підлітків чи юнаків, а також виявлення їхніх сильних та вразливих сторін. Для цього застосовуються інструменти, такі як анкетування, тестування, емпіричні дослідження та консультативна взаємодія.

- Організаційна. Ключовим завданням є забезпечення континуїтету знань та досвіду між різними поколіннями та соціальними групами в межах організації (чи соціуму).

- Інформаційна. З метою забезпечення максимальної прозорості та інформованості потенційних кандидатів, суб'єкти ринку праці імплементують різноманітні формати, зокрема ярмарки вакансій, дні відкритих дверей та онлайн-заходи. Ці ініціативи надають можливість презентувати деталізовану інформацію про корпоративну структуру, її культуру, актуальні вакансії та вимоги до аплікантів, що, у свою чергу, сприяє оптимізації процесу рекрутингу.

- Профілактична. Призначення цієї функції полягає у запобіганні неадекватному професійному вибору та мінімізації частки так званих «професійних мігрантів» (або «літунів»), які характеризуються перманентним пошуком і частою зміною спеціальностей [27, с. 78].

Ключовими векторами та методологічними підходами психологічного супроводу професійної орієнтації є:

З метою усвідомлення найбільш релевантних професійних траєкторій для здобувача освіти, першочергово необхідно ідентифікувати його інтереси. Для цієї мети застосовується "Матриця вибору професій", що містить набір запитань, сфокусованих на виявленні сфер, які найбільш приваблюють учня:

- Який об'єкт праці є для Вас пріоритетним? (З ким чи чим Ви бажаєте взаємодіяти?)

- Який тип діяльності викликає у Вас зацікавленість? (Чим Ви прагнете займатися?)

"Матриця вибору професій" являє собою інтерактивний інструмент, який структурує інформаційний масив про широкий спектр професійних сфер, фасилітуючи абітурієнтам орієнтацію у цьому багатогранному просторі. Використання матриці дозволяє оперативно визначити напрямки, що корелюють з інтересами, здібностями та ціннісними орієнтирами, а також ґрунтовно дослідити обрані опції. Це, у свою чергу, уможлиблює прийняття обґрунтованого рішення стосовно подальшої освітньої траєкторії та побудови успішної кар'єри [17].

2. Психодіагностика. Психодіагностика як методологічний інструментарій охоплює широкий спектр методів, зокрема спостереження за поведінкою, заповнення стандартизованих опитувальників (щодо професійної мотивації,

когнітивних здібностей, індивідуально-особистісних рис) та аналіз анкетних відомостей. Зазначені методики уможливають валідацію інтересів, потенціалу та особистісних атрибутів індивіда, які детермінують його професійний вибір.

Психологічна діагностика, що реалізується на рівні старших класів, становить критично важливий етап професійної орієнтації. Через застосування спеціалізованих тестів та методик, фахівці сприяють розкриттю учнями своїх індивідуальних особливостей, ідентифікації сильних сторін та диспозицій, а також оцінці кореляції їхніх властивостей із вимогами до різних спеціальностей. Цей процес дозволяє здобувачам освіти здійснити більш аргументований вибір майбутньої професії і підвищити ймовірність успішної реалізації в обраній сфері діяльності [14, с. 25].

3. Психокорекція. Психокорекція являє собою цілеспрямований вплив на психічну сферу індивіда, що базується на даних, отриманих у результаті діагностики. За допомогою спеціалізованих вправ та завдань здійснюється коригування небажаних патернів поведінки, а також стимулювання розвитку психологічних атрибутів, необхідних для успішної професійної самодетермінації. Індивідуальні та групові заняття інтегруються, забезпечуючи комплексний підхід до вдосконалення особистості. Кожен із цих векторів слугує підготовчим етапом для наступного і, певною мірою, виступає продовженням попереднього [22, с. 55–58].

4. Просвітницька діяльність. Просвітницька активність серед здобувачів освіти передбачає реалізацію інформаційних ініціатив, спрямованих на ознайомлення з актуальним станом ринку праці, кваліфікаційними вимогами до фахівців у різних сферах економічної діяльності, а також можливостями для здобуття додаткової освіти та професійного зростання. Така робота сприяє усвідомленню учнями пріоритетності автономного прийняття рішень стосовно професійного вибору та побудови власної кар'єрної траєкторії.

Надання психологічної допомоги учням старших класів у виборі майбутньої спеціальності є можливим за умови дотримання низки критеріїв, які включають:

- Формування у школярів об'єктивного сприйняття власної особистості, своїх життєвих пріоритетів, потенціалу та перспектив.
- Освоєння старшокласниками навичок самоаналізу в контексті проблемних ситуацій.
- Забезпечення психологічної підтримки при визначенні профілю навчання та надання відомостей про номенклатуру професій.
- Інтеграція освітнього процесу з практичними аспектами професійної орієнтації.
- Організація персоналізованих траєкторій профільної підготовки старшокласників із врахуванням їхніх професійних інтересів.
- Налагодження співпраці між закладами професійної освіти та закладами вищої освіти (ЗВО) [31, с. 126–128].

Формати реалізації психологічної підтримки охоплюють:

- Індивідуальна робота фахівця-психолога.
- Групові заходи (зокрема, тренінги, лекції, семінари та дискусійні платформи).
- Спеціалізований електронний ресурс (Інтернет-сайт) для надання сприяння учням старших класів у вирішенні питань професійної самодетермінації.
- Налагодження взаємодії з державними інституціями, освітніми закладами та суб'єктами господарювання (наприклад, організація ярмарків спеціальностей).

Таким чином, організація цілісної системи психологічного супроводу професійної орієнтації осіб юнацького віку фасилітує формування їхньої готовності до професійного вибору, стимулює розвиток професійних інтересів, професійної спрямованості, ціннісних орієнтирів праці, професійної самодетермінації та самореалізації. Ця система забезпечує освоєння навичок знаходження сенсу в навчально-пізнавальній та професійній діяльності, що зумовлює підвищення рівня усвідомленості індивідуального життя.

2.4.Методичні рекомендації психологам щодо психологічного супроводу юнаків на етапі професійного самовизначення

Перед ініціацією роботи із здобувачами освіти (випускниками), сфокусованої на сприянні у професійній орієнтації, фахівцю-психологу критично важливо усвідомити характер необхідної підтримки на шляху до здійснення професійного вибору. Аналіз релевантних психологічних наукових джерел продемонстрував, що, залежно від домінуючої життєвої позиції індивіда, у процесі професійної самодетермінації він може тяжіти до одного з трьох ключових векторів: адаптаційного, діагностичного або ціннісно-розвивального.

При адаптаційному векторі професійної самоорієнтації для випускника достатньо здійснити вибір місця працевлаштування, ідентифікувати сферу застосування професійних компетентностей (за умови їхньої наявності) та обрати освітній напрям із мінімізацією сукупних витрат (матеріальних, фізичних, емоційних чи інших). Цей підхід до професійного самовизначення фасилітує пристосування до реалій сучасного соціуму. Він не передбачає високого ступеня автономності у процесі прийняття рішення [14, с. 78].

Для структурування системи психологічного супроводу професійної орієнтації в закладі загальної середньої освіти (ЗЗСО) необхідно брати до уваги зовнішні та внутрішні (індивідуальні) ресурси. Зовнішні ресурси охоплюють ресурси освітнього середовища: компетентність педагогічних працівників, засоби масової комунікації, технічне забезпечення освітнього процесу, а також ресурси соціальних партнерів, батьків тощо. Внутрішні ресурси включають індивідуально-особистісні характеристики здобувачів освіти.

Психологічний супровід професійної самодетермінації індивіда має відповідати наступним імперативним умовам:

1. Акцентування уваги на старшому підлітковому та юнацькому віці. Необхідно максимально фокусуватися на психологічному супроводі професійної

самоорієнтації у старшому підлітковому та юнацькому періодах, оскільки саме в ці вікові фази професійне самовизначення набуває статусу одного з провідних векторів особистісного розвитку.

2. Модернізація освітнього середовища. Оновлення освітнього простору відповідно до нових освітніх стандартів, появи інноваційних технологій та методологічних підходів.

3. Розвиток суб'єкт-суб'єктної взаємодії. Стимулювання суб'єкт-суб'єктних відносин у процесі психологічного супроводу професійної самодетермінації старших підлітків чи осіб юнацького віку.

4. Залучення зовнішніх стейкхолдерів. Інтеграція соціальних партнерів до організації діяльності, спрямованої на професійну орієнтацію випускників.

5. Оптимізація ролі родини. Посилення функціональної ролі сім'ї у професійному самовизначенні підлітка чи юнака [31].

Методологічні підходи, які імплементуються для структурування психологічного супроводу професійної самодетермінації здобувачів освіти старшого підліткового віку в закладах загальної середньої освіти (ЗЗСО), мають бути багатовекторними та диверсифікованими.

Методичний інструментарій для роботи з учнями (студентами) старшого підліткового та юнацького віку :

- Інформаційно-довідкові та просвітницькі методи. Вони передбачають автономне вивчення актуального стану ринку праці, а також дослідження потенціалу закладів середньої та вищої професійної освіти:

- Дискусійні та аналітичні методи. Це бесіди та колективні обговорення (наприклад, мозкові штурми), сфокусовані на глибинному вивченні змісту спеціальностей різних векторів:

- Емпірико-ознайомчі заходи. До них належать організовані візити на підприємства, до освітніх установ та ярмарки спеціальностей:

- Інтерактивна взаємодія. Семінари та зустрічі з практикуючими фахівцями різноманітних професійних сфер:

- Візуально-дидактичні засоби. Демонстрація навчальних кінофільмів [14, с. 45–47].

Методологія професійної психодіагностики :

- Консультативне інтерв'ю. Реалізується у форматі бесід-інтерв'ю як закритого (стандартизованого), так і відкритого (неструктурованого) типу.
- Стандартизовані опитувальники. Анкети для валідації професійної мотивації, професійних інтересів, диспозицій, когнітивних здібностей та ціннісних професійних орієнтацій.
- Анкети для дослідження особистісних особливостей. Опитувальники, спрямовані на ґрунтовне вивчення індивідуально-особистісних атрибутів.
- Проективні методики. Непрямі психологічні техніки для оцінки несвідомих чи прихованих аспектів особистості.
- Комп'ютеризоване тестування. Діагностика особистісних характеристик із залученням соціальних партнерів (стейкхолдерів).
- Збір непрямих відомостей. Акумуляція вторинної інформації від батьків, педагогічного персоналу, соціального оточення та однолітків [34, с. 192–195].

Методи морально-емоційної підтримки :

- Групи комунікації. Організація груп спілкування для обміну досвідом та взаємної підтримки;
- Консультаційні техніки. Методи індивідуальної та групової професійної консультації (профконсультації);
- Ініціативи з підвищення престижу. Проведення заходів («Свята професій»), що сприяють зростанню суспільної значущості обраних спеціальностей;
- Практичні проби. Організація професійних проб в рамках освітніх та позашкільних активностей [27, с. 13–17].

Методи формування професійних компетентностей :

- Професійні проби (або практикуми), що імітують елементи реальної професійної діяльності;

- Ігрові моделюючі ситуації та симуляції;
- Дидактичні та рольові ігри;
- Тематичні конкурси.

Методи підтримки процесу прийняття рішень :

- Професійна консультація (індивідуальна або групова);
- Конструювання алгоритму послідовних дій (побудова ланцюга послідовності дій);
- Карта кореляції. Схема для зіставлення вимог, що висуваються професією, з індивідуально-особистісними особливостями клієнта;
- Використання диференційованих схем альтернативного вибору (прийняття рішень);
- Підготовка мультимедійної презентації спеціальності із застосуванням задалегідь визначеного плану презентування;

Розглянемо структурований алгоритм психологічної профорієнтаційної роботи із професійно самодетермінованим випускником:

1. Ідентифікація професійних намірів здобувача освіти

- Плани після закінчення освітнього закладу: Який пріоритетний напрямок подальшої активності: продовження освіти, працевлаштування чи комбінований варіант?
- Освітні наміри: У якому закладі освіти (за умови наміру продовжити навчання) планується здобуття подальшої кваліфікації?
- Концептуальне розуміння професії: Охарактеризувати основний зміст майбутньої професійної діяльності та базові кваліфікаційні вимоги, які висуваються до фахівця, що опановує дану спеціальність.

2. Валідація індивідуального потенціалу та схильностей

- Сфери зацікавленості: Назвати улюблені навчальні дисципліни та позааудиторні заняття. Які чинники зумовлюють цю преференцію?
- Самооцінка здібностей: Які здібності та вміння ідентифіковано у себе, та наскільки вони розвинені?

- Відповідність компетентностей: Чи наявні потенціал та вміння, критично необхідні для успішної реалізації в обраній сфері діяльності?
- Стратегії розвитку: Яким чином здійснюється процес вдосконалення власних здібностей та вмінь? Вплив соціального оточення: Який вплив здійснили (чи здійснюють) батьки (або інші значущі дорослі) на формування цих здібностей та вмінь?

3. Зіставлення індивідуальних даних із професійними вимогами

Встановити кореляцію між виявленими інтересами, диспозиціями, здібностями, вміннями юнака (підлітка) та об'єктивними професійними стандартами для даного виду діяльності.

4. Аналіз особистісних атрибутів та дефіцитів у розвитку

Вивчити, які особистісні атрибути (навички, вміння, професійна спрямованість) виражені у випускника найбільш яскраво, а які потребують додаткового стимулювання та вдосконалення.

5. Оцінка психологічної готовності до професійного вибору

Провести валідацію психологічної готовності юнака (підлітка) до здійснення остаточного професійного вибору.

6. Надання експертних рекомендацій

Сформулювати та надати юнаку (підлітку) та його сім'ї (батькам, опікунам, кураторам) психологічні рекомендації, що включають: аналіз індивідуально-особистісних властивостей та настанови щодо вибору ним конкретної (найбільш адекватної) сфери діяльності/спеціальності.

Критерії раціонального (зваженого, обґрунтованого) вибору спеціальності передбачають дотримання таких умов:

- Концептуальна обізнаність. Індивід (юнак) володіє ґрунтовним уявленням про обрану професію, усвідомлює її специфічні особливості та інтегрує (розділяє) ключові професійні цінності.
- Внутрішня узгодженість. Мотиваційна сфера та інтереси клієнта корелюють з його когнітивними здібностями та накопиченим обсягом знань.

- Адекватна самооцінка. Юнак демонструє реалістичну самооцінку актуального рівня компетентностей та навичок, які є критично значущими для даної конкретної професійної діяльності [29, с. 115–118].

Критерії ефективності програм психологічного супроводу

Критерієм ефективності програм психологічного супроводу у професійній діяльності індивіда має виступати не лише одномоментна успішність виконання цільових завдань, але й такі якісні показники:

- Рівень активності та ініціативності клієнт;
- Орієнтація на процеси самовдосконалення та професійного зростання;
- Особливості когнітивної сфери (креативність, сприйнятливість до інновацій, компетентність в орієнтації в інформаційному просторі тощо);
- Усвідомлення детермінант професійної успішності (чинників, що її зумовлюють).

Узагальнимо рекомендації психологам щодо психологічного супроводу юнаків на етапі професійного самовизначення:

1. Використовувати проєктивні та стандартизовані тестові методики для оцінки особистісних особливостей, здібностей та мотиваційної сфери юнаків.
2. Проводити обговорення результатів тестування з метою ідентифікації сильних (потенціалу) та слабких (зон розвитку) сторін.
3. Організовувати зустрічі та семінари з практикуючими фахівцями для інформування про широкий спектр професій.
4. Проводити екскурсії на підприємства та до організацій для практичного ознайомлення зі змістом професійної діяльності.
5. Проводити розвивальні тренінги для формування навичок раціонального прийняття рішень.
6. Використовувати кейс-стаді (аналіз конкретних ситуацій) для практики прийняття рішень у типових професійних сценаріях.

7. Надавати допомогу у формуванні короткострокових та довгострокових професійних цілей.
8. Заохочувати до інтеграції у курси, гуртки та волонтерські програми для набуття практичного досвіду.
9. Проводити тренінги з ефективної самопрезентації та професійної комунікації.
10. Розробляти сценарії для професійних співбесід, включаючи типові запитання та рекомендації щодо відповіді.
11. Організовувати індивідуальні або групові консультації для підтримки емоційного здоров'я клієнтів.
12. Навчати технікам релаксації та стрес-менеджменту для зниження тривожності, пов'язаної з професійним вибором.

Нами було розроблено тренінг «Психологічна підтримка осіб юнацького віку у процесі професійної самодетермінації»

Ключова Мета: Сприяння юнакам у набутті необхідних знань та компетентностей для ефективної інтеграції у професійне середовище та успішної реалізації цільових настанов.

Цільова Аудиторія: Група осіб юнацького віку (17–18 років) у складі до 20 учасників.

Завдання тренінгової програми сфокусовані на розвитку самопізнання, стратегічного планування та психологічної стійкості клієнтів:

1. Стимулювання самоусвідомлення власних диспозицій, інтересів та когнітивного потенціалу як основи для професійної самодетермінації.
2. Розширення обізнаності щодо диверсифікації спеціальностей та конструювання індивідуальної кар'єрної стратегії .
3. Вдосконалення компетентностей у постановці SMART-цілей та прогнозуванні кар'єрної траєкторії.
4. Формування здатності до ефективної оптимізації навчальної діяльності та якісної підготовки до вступу у заклади вищої освіти (ЗВО).
5. Фасилітація подолання психологічних бар'єрів (страхів та сумнівів), що виникають у процесі професійної самодетермінації.

Тренінгова програма передбачає багатофункціональний підхід, що поєднує методи когнітивного аналізу, емоційної переробки та оцінки. Використовуються такі методологічні інструменти: групова дискусія, групова терапія, тестування, арт-терапія.

Ефективність тренінгової програми базується на дотриманні імперативних педагогічних та психологічних принципів:

Активна Участь (Інтерактивність): Забезпечення високого рівня залученості, що дозволяє кожному учаснику брати участь у вправах, обговореннях та моделюючих дискусіях.

Індивідуальний Підхід (Персоналізація): Врахування унікальних індивідуальних характеристик кожного клієнта, зокрема його інтересів, когнітивного потенціалу та рівня попередньої підготовки.

Практична Орієнтація (Аплікативність): Акцентування на застосуванні теоретичних знань на практиці через виконання практикумів, цільових завдань та ситуаційних кейсів.

Безпечне Середовище (Емоційний Комфорт): Створення атмосфери тотальної довіри, де учасники мають право відкрито висловлювати свої думки, афективні переживання та запитання без ризику засудження.

Залучення Досвіду (Емпіричність): Використання релевантних прикладів, реальних кейс-стаді та професійного досвіду для підтримки розвитку прикладних компетентностей.

Поступове Навчання (Континуїтет): Етапна (поетапна) подача навчального контенту з урахуванням вихідного рівня підготовки групи для забезпечення послідовного та стабільного прогресу.

Зворотний Зв'язок (Рефлексивність): Надання учасникам регулярного та конструктивного зворотного зв'язку щодо динаміки їхнього розвитку та досягнутих результатів протягом тренінгового процесу.

Для валідації результативності тренінгової програми після її завершення застосовуються такі психодіагностичні інструменти:

- Опитувальник «Ваша майбутня професія» (Л. Лучко): Використовується для оцінки сформованості уявлень та ступеня усвідомленості професійних намірів юнаків.

- «Методика визначення професійної спрямованості» (Б. Басса): Застосовується для діагностики домінуючого типу професійної орієнтації учасників та кореляції його з обраною сферою діяльності.

Очікувані результати: після проходження тренінгу юнаки набудуть необхідних знань і навичок для усвідомленого вибору професії, ефективного планування кар'єрного шляху та успішної адаптації в професійному середовищі. Заняття будуть проводитись 2 рази на тиждень.

Структура тренінгу «Психологічна підтримка осіб юнацького віку у процесі професійної самодетермінації» деталізована у Таблиці 3.1

Таблиця 3.1

Структура тренінгу «Психологічний супровід юнаків на етапі професійного самовизначення»

Блок	Тема заняття	Мета заняття	Тривалість заняття
Самопізнання та інтереси	Хто я?	допомогти юнакам краще зрозуміти себе, свої сильні сторони та цінності.	90 хв.
	Мої інтереси.	Допомогти юнакам визначити свої інтереси та захоплення.	90 хв.
	Мої здібності.	Допомогти юнакам усвідомити свої здібності та таланти.	90 хв.
Світ професій	Світ професій навколо нас	Дати юнакам уявлення про різноманітність професій та їх особливості.	90 хв.
	Як зорієнтуватися у світі професій?	Допомогти розібратися, які фактори слід враховувати при виборі майбутньої роботи.	90 хв.
	Професійна проба.	Дати можливість спробувати себе в різних ролях.	90 хв.
Планування майбутнього	Постановка цілей	Навчити юнаків ставити SMART-цілі та розробляти план дій.	90 хв.
	Організація навчання	Допомогти ефективно планувати своє навчання та підготовку до вступу.	90 хв.

Розглянемо окремо кожен блок занять.

Блок 1. Самопізнання та Інтереси

Заняття 1. Хто я? «Его-Ідентичність: Самоаналіз та Ціннісні Орієнтири»

Мета: Фасилітація глибинного саморозуміння юнаків, ідентифікація їхніх сильних сторін, домінуючих цінностей та особистісних ресурсів.

Методологічний Інструментарій (Вправи)

1. Психодіагностичне оцінювання домінуючих особистісних рис. Цей етап передбачає застосування стандартизованих діагностичних інструментів (зокрема, типологічних або психологічних тестів) для валідації переважаючих рис характеру учасників. Сприяє ґрунтовному осмисленню індивідуально-особистісних диспозицій та патернів поведінки. Результати слугують емпіричною базою для подальшої саморефлексії щодо кореляції власних якостей із вимогами до кар'єрного розвитку та професійної сфери.

2. Техніка «Колесо Життєвого Балансу» (Колесо Життя). Графічний інструмент самопізнання, що уможливорює суб'єктивну оцінку рівня задоволеності ключовими сегментами життєдіяльності (професійна діяльність, здоров'я, міжособистісні відносини, особистісне зростання, фінансова стабільність тощо). Дозволяє юнакам ідентифікувати зони дисбалансу та пріоритетні сфери, які потребують оптимізації для досягнення внутрішньої гармонії. Це критично важливо для ухвалення зважених рішень щодо професійної орієнтації в контексті цілісного життєвого планування.

3. Групова Дискусія: «Персональні Досягнення та Професійні Візії». Колективне обговорення, під час якого учасники презентують свої особисті успіхи, значущі досягнення та майбутні професійні плани. Сприяє усвідомленню взаємозв'язку індивідуальних інтересів та ціннісних орієнтирів із професійною спрямованістю. Забезпечує групову підтримку та мотивацію до подальшого розвитку та реалізації візій.

Підведення Підсумків Заняття

Заняття 2. Мої Інтереси: Від Хобі до Професійної Сфери

Мета: Сприяння юнакам у валідації та структуруванні їхніх ключових інтересів та аматорських захоплень як основи для професійної орієнтації.

Вправи:

1. Метод «Синквейн» (Cinq Vain). Сутність: Вербальна техніка, що фасилітує усвідомлення інтересів через лаконічне, п'ятирядкове віршоване структурування. Рядок 1: Субстантив (інтерес/захоплення). Рядок 2: Два прикметники (характеристика). Рядок 3: Три дієслова (асоціативні дії, властиві професійній сфері). Рядок 4: Фраза/речення (сміслове значення інтересу). Рядок 5: Одне слово (резюме почуттів). Результат: Стимулює глибинне осмислення та структурування власних захоплень, встановлюючи потенційний зв'язок між особистою преференцією та професійною діяльністю.

2. Проективний метод «Колаж Інтересів». Сутність: Невербальна, креативна вправа, де учасники, використовуючи дидактичні матеріали (журнали, папір, зображення), створюють візуальне полотно, що репрезентує їхні інтереси, хобі, кар'єрні прагнення та бажання. Результат: Уможливорює візуалізацію індивідуальних інтересів, сприяючи глибшому усвідомленню пріоритетних сфер, у яких юнаки прагнуть реалізуватися в майбутньому.

3. Вправа «Асоціативний Кущ» (Ментальна Карта). Сутність: Когнітивна техніка, що базується на асоціативному мисленні. Учасники отримують ключовий термін (наприклад, «творчість», «спорт», «наука») та генерують і фіксують усі пов'язані слова та ідеї (наприклад, «дизайн», «самовираження», «свобода»). Обговорення: Після формування «куща» проводиться дискусія щодо значущості ідентифікованих асоціацій, їхньої релевантності особистим захопленням та потенційної кореляції з професійним вибором. Результат: Допомогає виявити приховані або неочевидні зв'язки між абстрактними поняттями та конкретними інтересами, критично важливими для подальшої професійної орієнтації.

На етапі підведення підсумків проводиться рефлексія, сфокусована на: ідентифікації нових (раніше не усвідомлених) інтересів чи захоплень; генерації нових ідей щодо майбутньої професійної діяльності; презентації та аналізі створених колажів та асоціативних кущів для визначення взаємозв'язку між інтересами та професійними альтернативами.

Заняття 3.

Мої Здібності: Ідентифікація Талантів та Компетентностей

Мета: Сприяння юнакам у самоусвідомленні їхніх когнітивних, креативних та практичних здібностей і талантів для подальшої професійної реалізації.

Вправи:

1. Аналіз Персональних Досягнень (Self-Achievement Analysis). Сутність: Рефлексивна вправа, що стимулює учасників до фіксації їхніх ключових успіхів та здобутків незалежно від сфери (академічна, спортивна, волонтерська чи інша діяльність). Учасники аналізують, які базові здібності та критичні навички уможливили досягнення цих результатів. Результат: Фасилітує усвідомлення прямого зв'язку між індивідуальними здібностями та ефективністю діяльності, підкреслюючи значущість цих ресурсів для побудови професійної кар'єри.
2. Вправа «Матриця Сильних Сторін». Сутність: Учасники формують структурований перелік своїх сильних сторін. Для верифікації вони апелюють до прикладів із життєвого досвіду, що демонструють прояв цих позитивних якостей та вмінь. Після індивідуального складання списку проводиться групова взаємодія з наданням зворотного зв'язку (peer feedback). Результат: Сприяє зміцненню самооцінки та формуванню впевненості в собі. Допомогає чітко ідентифікувати особистісні ресурси, на які можна опиратися в процесі професійної самодетермінації.
3. Тестування для Визначення Інтелектуального Профілю. Сутність: Короткочасне психологічне тестування, спрямоване на оцінку ключових інтелектуальних здібностей (наприклад, логічного мислення, креативності чи вербальних компетентностей). Результат: Надає об'єктивну інформацію для самоаналізу, допомагаючи юнакам визначити сфери потенційно найвищої успішності та розробити стратегії цілеспрямованого розвитку своїх здібностей відповідно до кар'єрних амбіцій.

Підведення Підсумків. На завершальному етапі проводиться рефлексія, сфокусована на інтеграції нового знання про власні здібності. Обговорюється, як ідентифікований потенціал може бути ефективно застосований для визначення кар'єрної траєкторії. Учасники визначають пріоритетні здібності, які потребують

подальшого розвитку, та формулюють практичні кроки для досягнення професійних цілей.

Блок 2. Світ Професій.

Мета: Розширення професійної обізнаності юнаків через аналіз змісту діяльності, ринкового попиту та суспільного сприйняття різних спеціальностей.

Вправи:

1. Рольова Симуляція «День із Життя Фахівця». Сутність: Інтерактивна імітаційна вправа, що сприяє глибокому ознайомленню з конкретними професіями (наприклад, лікар, інженер, журналіст, дизайнер). Кожен учасник отримує опис професії та моделює її типовий робочий день. Група аналізує обов'язки, необхідні компетентності та характер робочого графіку даної спеціальності. Результат: Фасилітує усвідомлення функціонального навантаження різних професій. Обговорення дозволяє ідентифікувати найбільш привабливі сфери та оцінити актуальні потреби ринку праці (ринковий попит).

2. Дискусійна Платформа «Фактори Престижності Професії». Сутність: Структуроване групове обговорення, сфокусоване на детермінантах професійного престижу, ринкової затребуваності та соціальної значущості. Ведучий ініціює дискусію щодо критеріїв престижу (наприклад, рівень доходу, кар'єрні можливості, соціальна місія). Учасники висловлюють власні ціннісні орієнтири: що є пріоритетним у виборі — статус чи задоволення від діяльності (job satisfaction). Результат: Сприяє рефлексії щодо впливу зовнішніх та внутрішніх факторів на професійний вибір. Допомагає юнакам усвідомити індивідуальну ієрархію критеріїв важливості.

Підведення Підсумків Заняття. На завершення проводиться синтез отриманої інформації. Учасники аналізують, як розширена обізнаність про диверсифікацію професій сприятиме прийняттю обґрунтованого кар'єрного рішення. Визначаються найбільш зацікавлюючі та потенційно перспективні спеціальності для подальшого індивідуального дослідження.

Заняття 5.

Орієнтація у Професійному Просторі: Розробка Індивідуальної Стратегії Вибору.

Мета: Фасилітація усвідомлення ключових критеріїв вибору спеціальності та конструювання персоналізованої стратегії професійної самоорієнтації юнаків.

Вправи:

1. Ранжування Критеріїв Вибору Професії. Сутність: Учасники формують індивідуальні переліки критеріїв, які є критично значущими для їхнього професійного вибору (наприклад, рівень фінансової компенсації, перспективи професійного зростання, стабільність працевлаштування, соціальна місія, ергономіка робочого середовища). Після автономного складання списків проводиться колективне обговорення з презентацією та аргументацією індивідуальної ієрархії цих критеріїв. Результат: Сприяє глибинному осмисленню ціннісно-мотиваційної основи вибору, допомагаючи кожному чітко ідентифікувати свої пріоритети у майбутній професійній діяльності.

2. Проективний Метод «Концепт Ідеального Працевлаштування». Сутність: Учасники генерують деталізований опис своєї «ідеальної роботи», включаючи функціональні обов'язки, умови праці, очікуваний рівень матеріальної винагороди та необхідні особистісні/професійні якості фахівця. Наступний етап — аналіз реалістичності цих ідеальних уявлень та визначення конкретних кроків, необхідних для наближення бажаного концепту до реалій ринку праці. Результат: Дозволяє юнакам валідувати свої професійні очікування та оцінити їхню адекватність з огляду на кон'юнктуру ринку.

3. Дискусія «Вплив Соціального Наративу на Кар'єрний Вибір». Сутність: Групове обговорення зовнішніх соціальних детермінант, що можуть впливати на вибір професії (наприклад, очікування суспільства, родини, референтних груп, вплив медіа). Фокусується на аналізі тиску щодо вибору «престижних» спеціальностей та обговоренні міфів про «поважність» деяких професій. Результат: Фасилітує розвіювання соціальних міфів та формування автономного, незалежного погляду на важливість кар'єрного вибору, базуючись на внутрішніх переконаннях, а не на зовнішніх очікуваннях.

Підведення Підсумків Заняття. Наприкінці сесії проводиться синтез висновків щодо пріоритетності критеріїв вибору та впливу соціальних факторів. Кінцева мета цього етапу — формування учасниками первинного драфту власної стратегії професійного вибору, що інтегрує особисті інтереси, ідентифіковані здібності та розуміння соціального контексту.

Заняття 6. Професійна Проба: Практичне Ознайомлення з Діяльністю

Мета: Надання юнакам можливості емпірично випробувати себе в різних видах професійної діяльності для підтвердження або коригування їхніх професійних гіпотез.

Вправи, що моделюють реальну діяльність:

1. Екскурсійні Візити на Підприємства. Сутність: Організоване відвідування суб'єктів господарювання та організацій, що функціонують у диверсифікованих сферах (виробництво, надання послуг, високі технології, охорона здоров'я). Учасники отримують доступ до робочих процесів, спілкуються з практикуючими фахівцями та ознайомлюються з їхніми функціональними обов'язками та кар'єрними перспективами. Результат: Надає безпосереднє (інсайдерське) уявлення про роботу, що критично важливо для валідації відповідності індивідуальних очікувань та реальності конкретної професії.
2. Професійні Майстер-Класи. Сутність: Організація практичних семінарів, де кваліфіковані представники різних галузей (програмування, дизайн, медичні асистуючі процедури, маркетинг тощо) діляться досвідом та навчають учасників базовим навичкам. Учасники беруть участь у моделюючих завданнях, що дозволяє їм спробувати себе у новій ролі. Результат: Забезпечує набуття початкових практичних компетентностей та сприяє самооцінці рівня зацікавленості у даному виді діяльності.
3. Участь у Волонтерській Активності. Сутність: Залучення юнаків до суспільно значущої волонтерської роботи у різних секторах (медичні установи, благодійні фонди, екологічні проекти, громадські заходи). Результат: Уможливорює отримання реального досвіду командної взаємодії, вирішення проблем та організації процесів.

Волонтерство фасилітує розвиток соціальних компетентностей та відчуття професійної ролі, що працює на кінцевий результат.

Підведення Підсумків Заняття. На завершальному етапі проводиться глибинна рефлексія отриманого практичного досвіду. Учасники обговорюють, які професійні сфери викликали найбільший інтерес, аналізують отримані знання про види діяльності та оцінюють нові набуті навички. Це критично важливо для формування реалістичного професійного образу та прийняття зваженого рішення щодо подальших кар'єрних кроків.

Блок 3. Планування Майбутнього

Мета: Навчання юнаків ефективним методам формулювання цілей та розробці практичних планів дій для реалізації професійних та особистісних амбіцій.

Заняття 7 Цілепокладання: Освоєння SMART-методології

Вправи: Вправа «Дерево Цілей». **Сутність:** Графічна техніка, що передбачає візуалізацію цілей у форматі «дерева». Кожна «гілка» репрезентує окрему категорію життєдіяльності (академічна, професійна, особистісна, фінансова). Учасники формулюють конкретні, досяжні цілі для кожної категорії, ранжуючи їх за пріоритетністю. **Результат:** Стимулює освоєння SMART-критеріїв (Specific, Measurable, Achievable, Relevant, Time-bound), забезпечуючи, що цілі є чітко визначеними та реалістично досяжними.

1. **Складання Деталізованого Плану Дій.** **Сутність:** Після детермінації цілей учасники розробляють покроковий алгоритм дій, який включає: конкретизацію етапів реалізації, визначення часових рамок та ідентифікацію необхідних ресурсів. Проводиться проактивний аналіз потенційних труднощів та формулювання стратегій їх подолання. **Результат:** Трансформує абстрактні цілі у практичну, операціоналізовану дорожню карту, підвищуючи ймовірність їх успішної імплементації.

2. **Дискусія про Мотиваційні Ресурси.** **Сутність:** Групове обговорення чинників, що детермінують та підтримують стійку мотивацію на шляху до досягнення цілей. Учасники діляться досвідом щодо внутрішніх (самореалізація, інтерес) та зовнішніх (винагорода, визнання) мотиваційних факторів. **Результат:** Фасилітує

усвідомлення індивідуальної системи мотивації та навчає технікам підтримки ентузіазму та психологічної енергії протягом довгострокового процесу цілепокладання.

Підведення Підсумків Заняття. На завершення сесії проводиться рефлексія набутих знань та компетентностей. Учасники обговорюють ефективність SMART-методології для організації особистої та професійної діяльності, а також оцінюють критичну важливість планування та мотивації як рушійних сил для досягнення визначених результатів.

Заняття 8. Оптимізація Навчальної Діяльності

Мета: Надання юнакам практичних інструментів для ефективного планування освітнього процесу, самопідготовки та систематизації часу для успішного вступу до закладів освіти.

Вправи:

1. Складання Персоналізованого Навчального Розкладу. Сутність: Учасники конструюють деталізований графік своєї навчальної активності, інтегруючи обов'язкові заняття (уроки), позааудиторну роботу (гуртки, секції), самостійну підготовку та особистий час. Результат: Сприяє усвідомленню критичної важливості раціонального розподілу часу між освітніми та іншими функціональними обов'язками, фасилітуючи оптимальну організацію та зниження стресового навантаження. Юнаки ідентифікують свої найбільш продуктивні часові інтервали для збереження балансу «робота–відпочинок».
2. Освоєння Технік Тайм-Менеджменту. Сутність: Ознайомлення та практичне застосування ключових стратегій управління часом, таких як Метод «Помодоро» (робота циклічними інтервалами) або Принцип Парето (80/20) (фокус на високопріоритетних завданнях). Вправа включає навчання плануванню завдань на короткостроковий (день/тиждень) період із визначенням пріоритетності та терміновості. Результат: Розвиток навичок продуктивності та ефективного розподілу ресурсів часу. Сприяє мінімізації прокрастинації та підвищенню якості виконання завдань.

3. Вправа «Конструювання Індивідуальної Навчальної Стратегії».Сутність: Кожен учасник розробляє персональну стратегію навчального розвитку, яка включає найбільш ефективні методики та ресурси для прогресу в конкретних освітніх дисциплінах. Аналізуються оптимальні способи підготовки до вступу, використання додаткових джерел (онлайн-платформи, репетитори, фахова література) та організація самостійної роботи. Юнаки планують інтеграцію різних видів активності (включно з позанавчальною) для максимізації успіху.Результат: Формування комплексної, гнучкої стратегії, що забезпечує систематичний та цілеспрямований підхід до навчання.

Підведення Підсумків Заняття.На етапі рефлексії учасники презентують свої стратегії та плани для оптимізації навчального процесу. Обговорюється критична важливість регулярного та систематичного підходу до навчання як основи для досягнення високих академічних результатів та успішної підготовки до вступної кампанії.

Заняття 9. Психологічна Стійкість та Бар'єри

Мета:Навчання юнаків ефективним копінг-стратегіям для подолання внутрішніх страхів, сумнівів та тривожності, що супроводжують процес професійного вибору.

Вправи:

1. Робота з Позитивними Афірмаціями.Сутність: Когнітивно-поведінкова техніка, що передбачає формулювання та систематичне використання позитивних стверджень (*наприклад, «Я володію достатнім потенціалом для успішної реалізації», «Мій вибір є правильним та обґрунтованим»*).Результат: Сприяє реструктуризації негативних внутрішніх переконань, зміцненню самооцінки та підвищенню впевненості в собі. Учасники обговорюють методи інтеграції афірмацій у повсякденну практику для самопідтримки в моменти професійної невизначеності.

2. Вправа «Техніка Інкрементальних Кроків».Сутність: Стратегічна техніка, спрямована на декомпозицію складних, масштабних завдань (пов'язаних із професійним вибором) на дрібні, досяжні, послідовні етапи. Учасники аналізують

свої бар'єри та перетворюють їхнє подолання на серію реалістичних, малих кроків.Результат: Мінімізує відчуття перевантаження та тривоги, знижує рівень стресу, оскільки інкрементальні дії сприймаються як легші для виконання. Проводиться обмін досвідом щодо ефективного застосування цієї стратегії.

3. Дискусія «Роль Соціальної Підтримки».Сутність: Групове обговорення критичної важливості соціального оточення (сім'я, друзі, ментори) у процесі кар'єрного вибору. Учасники обмінюються прикладами того, як зовнішня підтримка допомогла їм нейтралізувати сумніви та подолати труднощі.Результат: Актуалізує важливість формування здорових міжособистісних зв'язків та пошуку однодумців, які забезпечують мотиваційне натхнення для досягнення професійних цілей.

Підведення Підсумків Заняття.На етапі рефлексії акцентується увага на тому, як усунення внутрішніх психологічних бар'єрів уможлиблює вільний професійний вибір. Учасники усвідомлюють критичну роль стратегії «маленьких кроків» у наближенні до бажаної мети та значущість підтримуючого соціального оточення для психологічної стійкості.

Для забезпечення цілісної підтримки та поглиблення розуміння процесу професійної самодетермінації рекомендується імплементувати наступний комплекс супровідних заходів: індивідуальне психологічне консультування . Надання кожному учаснику персоналізованої, конфіденційної підтримки для адресного вирішення індивідуальних питань професійного вибору та подолання внутрішніх психологічних бар'єрів (сумнівів, тривожності); професійна психодіагностика . Проведення цільового тестування на професійну орієнтацію з використанням валідованих методик; об'єктивне визначення сфер діяльності, які найбільш повно корелюють з інтересами, здібностями та особистісним профілем учасників; зустрічі з експертами-практиками (менторинг): організація інтерактивних сесій з успішними фахівцями з різноманітних професійних галузей. Отримання інсайдерської інформації про реальний досвід, кар'єрні траєкторії та ключові фактори успіху. Надання цінних настанов від людей, що досягли значних результатів у своїй сфері; емпіричне ознайомлення з ринком праці (виставки та

ярмарки): організація колективного відвідування профільних виставок та ярмарків вакансій. Безпосереднє ознайомлення з актуальною кон'юктурою ринку праці, можливість комунікації з потенційними роботодавцями та отримання інформації про поточні можливості для професійного та освітнього розвитку.

Незважаючи на поточні обмеження, очікується, що в повоєнний період, коли будуть відновлені умови для очного групового формату, організація тренінгу за розробленим сценарієм стане високо ефективним інструментом для:

- Сприяння усвідомленому професійному самовизначенню учнів.
- Надання комплексної психологічної допомоги юнакам, що є критично важливим з огляду на стресовий вплив довготривалого конфлікту.

Таким чином, розроблений тренінг є перспективним ресурсом для системи психологічного супроводу в післявоєнний час, поєднуючи профорієнтаційний та психотерапевтичний аспекти.

Висновки до розділу II

Проведене емпіричне дослідження було присвячене оцінюванню психологічних особливостей професійної самодетермінації юнаків.

У дослідженні взяли участь 36 учнів-випускників (10-х та 11-х класів) КЗ «Ліцей нових технологій навчання» Кропивницької міської ради. Віковий діапазон: 16–17 років. Серед них: 20 дівчат та 16 хлопців.

Для комплексного оцінювання психологічних особливостей професійного самовизначення було обрано наступний методологічний інструментарій: Опитувальник «Ваша майбутня професія» (Л. М. Лучко): Використовувався для визначення рівня професійного самовизначення. Методика визначення професійної спрямованості (Б. Басс): Застосовувався для оцінки домінуючих типів професійної орієнтації (на себе, на спілкування, на діло). Методика К. Замфір (в модифікації А. Реан): Призначений для вивчення структури мотивації професійної діяльності (внутрішня та зовнішня мотивація). Тестова методика «Визначення рівня

самоактуалізації особистості» (Опитувальник САМОАЛ): Використовувався для оцінки рівня самоактуалізації як показника особистісного розвитку.

Результати, отримані за методикою Л. Лучко «Ваша майбутня професія», розподілилися таким чином що більше половини (58.33%) юнаків-випускників демонструють високий ступінь сформованості професійного самовизначення, 27,78% юнаків мають середній рівень професійного самовизначення та 13,89% юнаків має низький рівень професійного самовизначення.

Оцінювання за методикою визначення професійної спрямованості Б. Басса дозволило встановити рівень розвитку професійної спрямованості та самооцінки професійної визначеності серед учасників: 22,22% учасника мають низький, 33,33% середній та 44,44% високий рівень розвитку професійної спрямованості та самооцінки професійної визначеності. Виявлено значущий позитивний кореляційний зв'язок між адекватністю уявлення випускників про майбутню професію та рівнем їхньої професійної спрямованості. Це свідчить про те, що чим реалістичніші знання про майбутню роботу, тим вища їхня загальна професійна спрямованість.

Аналіз мотивації професійної діяльності за методикою К. Замфір (у модифікації А. А. Реана) показав такий розподіл домінуючих типів мотивації: у 41,67% юнаків переважає внутрішня мотивація, зовнішня негативна мотивація виявлена у 30,56% учасників та зовнішня позитивна мотивація у 27,78%. Переважання внутрішньої мотивації вказує на те, що значна частина юнаків орієнтована на зміст самої діяльності та її особистісну значущість. Також виявлено значущий кореляційний зв'язок між направленістю професійної мотивації юнаків та рівнем їхнього професійного самовизначення. Це підтверджує, що внутрішня мотивація є чинником, що сприяє високому рівню самовизначення.

За тестовою методикою «Визначення рівня самоактуалізації особистості» (САМОАЛ) було встановлено ступінь розвитку професійно значущих якостей та здатності до самоактуалізації серед випускників: 50,56% випускників мають високий рівень, 30,56% середній рівень та 13,89% низький рівень розвитку

професійно значущих якостей та високу здатність до самоактуалізації. Виявлено значущий кореляційний зв'язок між професійною спрямованістю юнаків та їхньою здатністю до самоактуалізації і розвиненістю професійно значущих якостей. Це підтверджує взаємозалежність між цілісним особистісним розвитком та професійною визначеністю.

Проведене дослідження дозволяє окреслити ключові психологічні чинники професійної самодетермінації випускників. Більшість юнаків демонструють високий рівень професійного самовизначення та сформовану професійну спрямованість, що свідчить про їхню загальну готовність до вибору. Водночас, частина учасників потребує подальшого психологічного супроводу та розвитку цих характеристик. Переважання внутрішньої мотивації підкреслює орієнтацію юнаків на зміст діяльності та особистісну значущість професії, а не лише на зовнішні стимули. Встановлено, що внутрішня мотивація є ключовою умовою для успішного професійного самовизначення (підтверджено кореляційним зв'язком). Високий рівень самоактуалізації та розвитку професійно значущих якостей виявлено у понад половини випускників. Це підкреслює їхню психологічну готовність до свідомого професійного вибору та ефективної реалізації власного потенціалу.

Результати дослідження дозволяють окреслити внутрішню мотивацію, розвиток професійно значущих якостей та здатність до самоактуалізації як критичні психологічні чинники, що сприяють усвідомленому вибору професії та ефективній реалізації потенціалу молодій людині.

Психологічний супровід визначено як цілісну, трикомпонентну систему (діагностика, методичні засоби, аналіз результатів), основною метою якої є формування здатності учнів до самостійного, усвідомленого планування та реалізації професійної траєкторії.

Емпіричне дослідження на вибірці з 36 випускників виявило ключові психологічні чинники успішного самовизначення:

- Переважання внутрішньої мотивації та високий рівень самоактуалізації підтверджено як критичні передумови для високого рівня професійної визначеності.

- Встановлено значущий кореляційний зв'язок між професійною спрямованістю та адекватністю уявлень про майбутню професію.

На основі теоретичного аналізу та емпіричних даних розроблено комплексний методичний інструментарій:

-Програма Тренінгу «Психологічна підтримка юнаків у процесі вибору професії»: Структура тренінгу охоплює самопізнання, ознайомлення зі світом професій та стратегічне планування (SMART-цілі, тайм-менеджмент).

- Запропоновано комплексний підхід, що поєднує психодіагностику (САМОАЛ, Б. Басс), інтерактивні методи (синквейн, дерево цілей) та емпіричні проби (екскурсії, майстер-класи), а також психологічну підтримку (робота з афірмаціями та стрес-менеджмент).

Хоча безпосередня реалізація програми обмежена воєнним станом (питання безпеки та дистанційного навчання), розроблений сценарій є готовим, високо ефективним інструментом для повоєнного відновлення психологічного супроводу в освітніх закладах.

Розроблений психологічний тренінг «Психологічна підтримка юнаків у процесі вибору професії» є ключовим результатом кваліфікаційної роботи. Його застосування, разом із методичними рекомендаціями, забезпечує системний та цілеспрямований психологічний супровід випускників. Застосування розроблених рекомендацій та програми тренінгу забезпечує освітні установи необхідним інструментарієм для формування психологічно стійкої та усвідомленої молоді, готової до викликів сучасного ринку праці.

ВИСНОВКИ

Професійне самовизначення являє собою мотивовану та цілеспрямовану діяльність, що фокусується на формуванні стратегії власного професійного розвитку. Цей процес є довготривалим, охоплюючи весь період шкільного навчання і перебуваючи під впливом як об'єктивних (наприклад, ринок праці, соціальні умови), так і суб'єктивних (наприклад, здібності, інтереси) чинників. Найвищим проявом успішного професійного самовизначення є самоактуалізація — прагнення до максимальної та повної реалізації індивідуального потенціалу особистості.

Структура професійного самовизначення є багатокомпонентною та цілісною, забезпечуючи можливість не лише усвідомленого вибору, а й успішної самореалізації у професійній сфері. Вона включає такі взаємопов'язані складові: когнітивно-рефлексивний компонент. Сприяє усвідомленню власних знань, здібностей та особистісних якостей. Забезпечує прийняття обґрунтованих, раціональних рішень щодо майбутньої професійної діяльності. Емоційно-іннісний компонент. Формує позитивне ставлення до обраного професійного шляху. Забезпечує відчуття задоволення та внутрішньої прихильності до професійного вибору. Орієнтовно-поведінковий аспект відповідає за практичну реалізацію вибору. Допомогає діяти самостійно та рішуче, планувати кар'єру та ефективно адаптуватися до змін у професійному середовищі. Ціннісно-смісловий компонент. Виховує відповідальне та свідоме ставлення до професійної діяльності. Сприяє знаходженню глибокого сенсу у праці та формуванню професійної відповідальності.

3. Професійне самовизначення визнається як безперервний, життєвий процес. З огляду на це, профорієнтаційна робота зі старшокласниками має забезпечувати цілісну основу, що включає ідеологію, методологію та практичні інструменти для усвідомленого вибору та стратегічного планування кар'єри.

4. Емпіричне дослідження психологічних особливостей професійного самовизначення було проведено для валідації теоретичних положень та

обґрунтування розробленого тренінгу: цільова Група Випускники 10–11 класів КЗ «Ліцей нових технологій навчання» Кропивницької міської ради серед яких 20 дівчат і 16 хлопців віком 16–17 років. Це дослідження слугувало діагностичною основою для визначення цільових настанов корекційно-розвивальної програми.

5. Методичне забезпечення дослідження включало опитувальник «Ваша майбутня професія» Л. Н. Лучко, методику визначення професійної спрямованості Б. Басса, методику К. Замфіра (модифікація А. Реана) для оцінки мотивації професійної діяльності та тестову методику «Визначення рівня самоактуалізації особистості» (опитувальник САМОАЛ).

6. Проведене комплексне дослідження професійної сфери юнаків підтвердило, що більшість із них характеризується високим рівнем професійного самовизначення (методика Л. Н. Лучко) та високим рівнем розвитку професійної спрямованості з адекватною самооцінкою (методика Б. Басса).

Ключовим результатом є встановлення значущих кореляційних зв'язків:

- Між адекватністю уявлень про майбутню професію та рівнем професійної спрямованості.
- Між направленістю мотивації (К. Замфір/А. А. Реан) та рівнем професійного самовизначення.
- Між професійною спрямованістю, рівнем самоактуалізації та розвитком професійно важливих характеристик (тест «САМОАЛ»).

Аналіз мотиваційної сфери показав перевагу внутрішньої мотивації. Однак, слід зазначити значну частку юнаків із зовнішньою негативною мотивацією та третину із зовнішньою позитивною. Водночас, результати тесту «САМОАЛ» свідчать про те, що половина юнаків здатна до самоактуалізації та має високий розвиток професійно значущих якостей.

7. Психологічний супровід особистісного та професійного самовизначення молоді — ключовий напрямок роботи психолога в освітньому середовищі. Його головна мета — навчити випускників самостійно планувати та втілювати свої професійні перспективи. Ця система підтримки структурована за трьома етапами: діагностика (визначення цілей), впровадження методик та оцінка результатів з

подальшою корекцією. Якісний супровід забезпечує готовність молоді до вибору професії, розвиває їхні інтереси та цінності праці, а також сприяє усвідомленню сенсу навчання та професійного життя.

8. Успішний супровід випускників у процесі професійного самовизначення вимагає комплексного та багатофункціонального підходу, який охоплює такі ключові напрями: діагностика та інформування; обговорення результатів тестування для підвищення самоусвідомлення; організація зустрічей з професіоналами та екскурсій до підприємств для реалістичного ознайомлення зі світом праці; проведення тренінгів на розвиток навичок прийняття рішень; надання допомоги у формуванні короткострокових і довгострокових цілей (кар'єрний шлях); проведення тренінгів, спрямованих на підтримку емоційного здоров'я; навчання технікам релаксації та управління стресом для подолання тривожності, пов'язаної з вибором. У рамках кваліфікаційної роботи для реалізації цього комплексного підходу було розроблено психологічний тренінг «Психологічна підтримка юнаків у процесі вибору професії». Тренінг складається з 9 занять, тривалістю 90 хвилин кожне. Через дистанційне навчання та безпекові обмеження воєнного часу, більшість цільових учасників не змогли взяти участь у тренінгу.

Існує очікування, що у повоєнний період організація тренінгу за розробленим сценарієм стане високоефективним інструментом для підтримки юнаків у виборі професії та наданні необхідної психологічної допомоги.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Арцишевська О. Сутнісний аналіз самовизначення людини. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Філософські науки*. 2019. № 11. С. 9–12.
2. Баліка М. Психологічні аспекти професійного самовизначення сучасних старшокласників. *Science of XXI century: development, main theories and achievements*. 2022. С. 118-120.
3. Барчі Б.В., Розман А.М. Проблеми професійного самовизначення старшокласників *Наука майбутнього: збірник наукових праць студентів, аспірантів та молодих вчених*. 2021. № 1(7). С.3-7.
4. Боднар А. Я., Рибалочка К. А. Особливості професійного самовизначення сучасних студентів. *Психологія та психосоціальні інтервенції*. 2020. Том 3. С. 3-10.
5. Бугерко Я. М., Гіряк Г.С. Соціально-психологічні чинники професійного самовизначення студентів закладів вищої освіти. *Наукові записки. Серія: Психологія*. №1(3). 2024. С. 18-24.
6. Варнавська І.В. Труднощі професійного самовизначення підлітків. *Лютий наукові читання: LX Міжнародна науково-практична інтернет-конференція*. м. Київ. 1 лютого 2021 р. 272 с.
7. Гордійчук К. Психологічні особливості професійного самовизначення старшокласників. *Психологія: реальність і перспективи. Збірник наукових праць РДГУ*. Вип. 13. Рівне, 2019. 201 с.
8. Горський С.В. Питання професійного самовизначення особистості. *Судово-психологічна експертиза. Застосування поліграфа та спеціальних знань в юридичній практиці: Електронний журнал* 2022. № 3 (22). URL: <https://tinyurl.com/43x94nzu> (дата звернення: 30.08.2024).
9. Гриньова М.В., Кононова М.М. Саморегуляція навчальної діяльності та професійний розвиток студентської молоді : монографія. Полтава : Астроя, 2021. 384 с.

10. Гудименко К. М. Професійне самовизначення старшокласників як психолого-педагогічна проблема. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2015. № 2 (46). С. 227–232.
11. Залановська Л. Психологічні основи професійного самовизначення старшокласників: теоретичний аспект. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Психологія*. 2021. № 2 (51). С. 12-17
12. Калюжна І. П. Тренінг професійного самовизначення: навчально-методичний посібник під наук.ред. В.Р. Міляєвої. К.: Альфа Реклама, 2019. 80 с.
13. Клибанівська Т. М. Професійне самовизначення та професійне становлення старшокласників. *Актуальні проблеми психології*. 2020. № 1 (57). С. 32-39.
14. Кожан Т. О. Професійна орієнтація : навч. посіб. К .: КНЕУ, 2009. 214 с.
15. Лупійко Л. В., Бунчук А. О. Психологічні особливості професійного самовизначення старшокласників. Актуальні проблеми теоретичної та консультативної психології : матеріали V Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. № 2. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2021. С. 59-62.
16. Мартиненко О.О. Загальні особливості професійного самовизначення сучасних старшокласників. *Габітус. Психологія особистості*. №16. 2020. С. 152-155.
17. Матриця вибору професії.
URL: <http://www.tpal.com.ua/spase/psyhsl/doc/samvizn/matr.pdf> (дата звернення: 18.08.2024).
18. Міляєва В.Р., Калюжна І. П. Особливості психологічно-педагогічного супроводу професійного самовизначення старшокласників. 2019. № 2 (16). С. 80-84.
19. Мосол Н. О., Бондар Г.О. Сучасні методи активізації професійного самовизначення старшокласників. *Проблеми сучасної психології*. 2019. № 1. С. 88-93.

20. Олійник К. Напрями та методи соціально-психологічної діяльності щодо професійного самовизначення старшокласників. *Psychology Travelogs*. 2023. № (4). Р. 44–51.

21. Охріменко З.В. Проблема професійного консультування старшокласників в рамках соціального партнерства. Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції «Неперервна освіта нового сторіччя: досягнення та перспективи». 2016. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/704886/1/%D0%9E%D1%85%D1%80%D1%96%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%20%D0%97.%D0%92.%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F%20%281%29.doc.pdf> (дата звернення: 18.08.2024).

22. Петриченко Л. Професійне самовизначення особистості як психолого-педагогічна проблема. *Освіта. Інноватика. Практика*. 2023. Том11. No5. С. 52-58.

23. Піддячий М. І. Підготовка старшокласників до професійної діяльності в умовах профільного навчання: монографія. К.: Педагогічна думка. 2008, 288 с.

24. Поліщук О. Р. Підготовка старшокласників до вступу до закладів вищої освіти: соціально-психологічний вимір : монографія / Олена Поліщук ; МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини. Умань : Візаві, 2022. 215 с.

25. Пророк Н. В. Психологічні особливості особистісно-професійного саморозвитку практичного психолога. Проблеми сучасної психології : 86 *Збірник наукових праць К-ПНУ ім. Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПНУ*. 2019. №14. С. 655-665.

26. Професійна орієнтація : підручник / за ред. О. М. Ігнатович. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. 240 с.

27. Професійне самовизначення учнівської молоді в умовах освітнього округу : монографія /Л. А. Гуцан, О. Л. Морін, З. В. Охріменко, О. М.

Пархоменко, Л. І. Гриценко ; І. І. Ткачук , за ред. О. Л. Моріна. Харків: «Друкарня Мадрид». 2016, 220 с.

28. Професійна орієнтація старшокласників: теорія і практика: науково-методичний посібник. За ред. О. В. Мельника. К.: “Четверта хвиля”, 2009. № 1. 230 с.

29. Професійна орієнтація : підручник [для студентів] / Єгорова Є. В., Ігнатович О. М., Кобченко В. В., Литвинова Н. І., Марченко І. Б., Мерзлякова О.Л., Синявський В. В., Татаурова-Осика Г. П., Шевченко А. М. ; [за ред. О. М. Ігнатович]. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. 240 с.

30. Радченко О. Б. Психологічний супровід становлення професійного самовизначення здобувачів професійно-технічної освіти. *Вісник післядипломної освіти*. 2018. № 6 (35). С. 108-120.

31. Руденко Л.А. Професійне самовизначення молоді: шляхи вирішення проблеми. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2010. № 24. С. 126-130.

32. Савченко Ю. Ю. Психолого-педагогічний супровід обдарованої дитини підліткового віку в професійному і особистісному самовизначенні. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2015. № 12 (43). С. 13-18.

33. Сердюк Н.І., Кейдун Ю., Психологічні чинники професійного самовизначення старшокласників. Збірник тез наукових доповідей студентів. Том 2. *Філологічні науки*. 2019. С. 185-186.

34. Столярчук О.А., Сергєєнкова О.П. Проблема усвідомлення особистістю покликання: теоретико-емпіричні аспекти. *Габітус*. 2022. Вип. 41. С. 192–196.

35. Федоренко Л. П. Психологічний супровід підвищення ефективності професійного самовизначення випускників сільських шкіл. Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Том. VI: Психологія обдарованості. Київ-Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, Випуск 16, 2019. С. 369-379.

36. Федоренко Л. П. Специфіка професійного самовизначення випускників сільських шкіл (за результатами констатувального експеримента) Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова Випуск 17 (62)'. 2022. URL: [https://doi.org/10.31392/NPUnc.series12.2022.17\(62\).10](https://doi.org/10.31392/NPUnc.series12.2022.17(62).10) (дата звернення: 18.08.2024).

37. Хлестова С.С. Сучасні підходи до трактування поняття «професійне самовизначення». *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. №83. 2022. С. 62-65.

38. Циба Н. В. Професійне самовизначення та феномен професійної деформації психологів. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*. 2019. №2. С. 145-149.

39. Чечко І.І. Професійне самовизначення старшокласників в контексті профорієнтаційної роботи в закладах загальної середньої освіти. *Проблеми сучасної психології*. 2019. № 1. С. 146–152.

40. Чорна І. М., Чернишова С. С. Професійне самовизначення старшокласників у призмі діяльності шкільного психолога. *«Світ наукових досліджень» : збірник матеріалів Міжнародної мультидисциплінарної наук. конф. м. Ополе, Польща (Wyższa Szkoła Zarządzania i Administracji w Opolu)*, 21-22 листопада 2023. Випуск 24. С.210-212.

41. Шевенко А.М. Професійне самовизначення старшокласників як цілеспрямований процес. *PSYCHOLOGICAL JOURNAL*. 2021. Volume 7. Issue 8 (52). С. 72-81.

42. Шевенко, А. М. Комплексна навчально-розвивальна програма цілеспрямованого професійного самовизначення старшокласників. *Перспективи та інновації науки*. 2021. № 3 (3). с.340-355.

43. Якимович О.Н. Професійне самовизначення молоді як соціальна проблема. *Габітус. Спеціальні та галузеві соціології*. № 61. 2024. С. 54-58.

44. Bohanon H., Castillo J., Afton M. Embedding Self-Determination and Futures. Planning Within a Schoolwide Framework Intervention in School and Clinic. 2015. № 50 (4) P. 203-20.

45. Field S., Hoffman A. and Posh M. Self-determination in adolescence. *Development perspective. Correctional and special education*. 1977. №18 (5). P. 285-293.
46. Gaoni B., Neumann M. Supervision from the point of view of the supervisee. *American Journal of Psychotherapy*. 1974. №23, P. 108-114.
47. Kleinbeck V. Motivation und Berufswahl. Göttingen : Hogrefe, 1995. 200 p.
48. Lewin K., Dembo T., Festinger I., Sears P. Personality and the Behavior Disorders. Levels of aspiration. N.Y.: The Ronald Press Company 1994. P. 158.
49. Maddi S. Hardiness: An operationalization of existential courage. *Journal of Humanistic Psychology*. 2004. Apr. 4. P. 279-298.
50. Mansfield C.F. Motivating adolescents: Goals for Australian students in secondary schools. *Australian Journal of Educational & Developmental Psychology*. 2010. Vol. 10. P. 44–55.
51. Mason, C., Field, S., & Sawilowsky, S. (2004). Implementation of self-determination activities and student participation in IEPs. *Exceptional Children*, 70(4), 441
52. Ramsey Marl E., Richard P. Manatt Self Concept and the School Professional. *American Secondary Education* 3. 1973. № 3. P. 34-38.
53. Super D.E. Vocational Development. N. Y., 1957. 319 p.

ДОДАТКИ

Додаток А

Методика «Ваша майбутня професія» Л. Н. Лучко

Методика призначена для виявлення уявлень учнів про характер та особливості роботи по обраній ним професії.

Аркуш запитань

1. Я бажаю працювати:

- а) у приміщенні;
- б) на відкритому повітрі;
- в) у нестандартних умовах (у горах, на морі, у лісі, під землею тощо);
- г) із чергування умов.

2. Я бажаю, щоб режим моєї роботи був:

- а) чітким (початок і кінець роботи не змінювався);
- б) змінним (то з ранку, то ввечері);
- в) вільним, гнучким (початок і кінець роботи визначався би мною);
- г) ненормованим (непередбачені виклики, нічні зміни, затримки з роботи тощо).

3. Мені зручно працювати:

- а) сидячи (за столом, за пультом тощо);
- б) стоячи;
- в) у роз'їздах;
- г) почергово на постійному місці роботи і у роз'їздах.

4. Бажано було б, щоб робота була пов'язана з:

- а) простими механізмами, ручними операціями;
- б) машинами і механізмами з ручним керуванням;
- в) автоматичним і автоматизованим обладнанням;
- г) функціональним знаряддям (мова, засоби впливу на емоції людини, функціональні можливості організму).

5. Я бажаю усю роботу виконувати:

- а) самостійно;
- б) самостійно, але щоб навколо були люди;
- в) у колективі, спільно з іншими;
- г) з людьми, спілкуючись і керуючи ними.

6. Мені більше подобається робота, де:

- а) точні рухи;
- б) координація рухів;
- в) кмітливість рухів;
- г) велика сила.

7. У моїй майбутній роботі важливими є:
- а) стійкість уваги;
 - б) спостережливість;
 - в) пам'ять;
 - г) передбачення.
8. Успішність моєї майбутньої роботи залежить від:
- а) технічної кмітливості, оперативного мислення;
 - б) здатності уявити майбутній предмет праці;
 - в) самоконтролю і спостережливості;
 - г) емоційності, вміння контактувати з іншими людьми.
9. Майбутню роботу я бажаю виконувати:
- а) по плану, якій надається;
 - б) по плану, але здобувати нову інформацію;
 - в) по плану, але мати можливість змінювати його;
 - г) оперативно, коли у процесі роботи ставляться нові завдання, проблеми.
10. У процесі роботи краще відповідати:
- а) тільки за себе, за наслідки виконання свого завдання;
 - б) виконання завдання групою;
 - в) за роботу механізмів, техніку безпеки;
 - г) за суспільні матеріальні цінності.
11. Мені подобається робота, в якій необхідно:
- а) визначати риси предметів, їх якості;
 - б) перетворювати, обробляти предмети;
 - в) знаходити нові продукти праці, проявляти винахідливість;
 - г) здійснювати вплив на інших людей.
12. Мені подобається:
- а) оцінювати продукцію, мати уявлення про якості об'єктів;
 - б) обслуговувати людей;
 - в) знаходити нові варіанти вирішення завдань, нові результати;
 - г) налагоджувати виробничі процеси, діяльність.
13. Я бажаю, щоб майбутня робота була пов'язана з:
- а) керівництвом людьми, виробничим колективом;
 - б) вихованням і навчанням дітей;
 - в) переборюванням стихійних сил природи;
 - г) комфортним, спокійним положенням.
14. Я бажав би, щоб результати майбутньої роботи були:
- а) малопомітними, відомими лише вузькому колу спеціалістів;
 - б) відомі колективу, широкому колу спеціалістів;
 - в) відомі всій країні, широко висвітлювалися пресою;

Методика визначення професійної спрямованості Б. Басса

Мета тесту: Визначити види спрямованості особистості

Методика діагностики спрямованої особистості Б. Басса складається з 27 пунктів – думок по кожному з яких можливі варіанти відповідей, які відповідають трьом основним видам спрямованості особистості. За допомогою зазначеної методики виявляються наступну спрямованості: 1 – спрямованість на себе (Я) – орієнтація на пряму винагороду і задоволення безвідносно роботи, агресивність у досягненні статусу, владність схильність до суперництва, дратівливість тривожність, інертність; 2 – Спрямованість на спілкування (С) – прагнення за будь яких умов підтримувати відносини з людьми, орієнтація на спільну діяльність, але частково у збиток виконання конкретних завдань або наданню широкій допомогі людям, орієнтація на соціальне схвалення, залежність від групи, потреба в прихильності та емоційних відносинах з людьми. 3 – спрямованість на правду (Д) – зацікавленість у вирішенні ділових проблем, виконання роботи як найкраще, орієнтація на ділову співпрацю, здатність відстоювати на користь справи власну думку, яка корисна для досягнення загальної мети.

Методика складається з тексту опитувальника та бланка відповідей.

Учням було запропоновано відповісти на запитання тесту, який містить 27 суджень, на кожне з яких дається три відповіді (а, б, в).

Потрібно вибрати одну з відповідей, яка найбільше відповідає дійсності, та записати її на бланку для відповідей у стовпчику «Найбільш привабливо». Потім слід обрати одну відповідь, яка найменше відповідає реальності та записати її на бланку для відповідей у стовпчику «Найменш привабливо». Кожна відповідь у стовпчику «Найбільш привабливо» – 2 бали, відповідь у стовпчику «Найменш привабливо» – 0 балів, відповідям, що не потрапили в жодний стовпчик – 1 бал.

Текст методики

1. Найбільше задоволення одержую від:

- а) схвалення моєї роботи;
- б) усвідомлення того, що робота виконана добре;
- в) усвідомлення того, що мене оточують друзі.

2. Якби я грав у футбол (волейбол, баскетбол), то прагнув би бути:

- а) тренером, який розробляє тактику гри;
- б) відомим гравцем;
- в) обраним капітаном команди.

3. На мою думку, кращим педагогом є той, хто:
- а) цікавиться учнями та має до кожного індивідуальний підхід;
 - б) зацікавлює своїм предметом так, що учні з задоволенням вивчають цей предмет;
 - в) створює в колективі таку атмосферу, у якій кожен учень може висловити свою думку.
4. Мені подобається, коли люди:
- а) радіють за виконану роботу;
 - б) із задоволенням працюють у колективі;
 - в) прагнуть виконати свою роботу краще за інших.
5. Я бажав би, щоб мої друзі:
- а) були доброзичливими та допомагали людям, коли це необхідно;
 - б) були вірними та відданими мені;
 - в) були розумними та цікавими.
6. Кращими друзями я вважаю тих:
- а) із ким маю добрі стосунки;
 - б) на кого завжди можна покластися;
 - в) хто може багато досягнути в житті.
7. Найбільше мені не подобається:
- а) коли в мене щось не виходить;
 - б) коли розладнуються стосунки з товаришами;
 - в) коли мене критикують.
8. На мою думку, дуже погано, коли педагог:
- а) приховує свої антипатії до деяких учнів, насміхається та дражнить їх;
 - б) викликає дух суперництва в колективі;
 - в) недостатньо добре знає предмет, який викладає.
9. У дитинстві мені найбільше подобалося:
- а) проводити час із друзями;
 - б) відчуття виконаної справи;
 - в) коли мої вчинки схвалювали.
10. Я бажав би бути схожим на тих, хто:
- а) досягнув успіху в житті;
 - б) справді закоханий у свою справу;
 - в) відзначається доброзичливістю і товариськістю.
11. Школа насамперед має:
- а) навчати вирішувати завдання, які ставить життя;
 - б) розвивати індивідуальні здібності учнів;
 - в) виховувати риси, які допомагають встановлювати стосунки з людьми.
12. Якби я мав більше вільного часу, то використовував би його:

Методика К. Замфір (в модифікації А. Реан) для вивчення мотивації професійної діяльності

Дана методика дає змогу розрізнення внутрішньої та зовнішньої мотивації. Важливо пам'ятати, що внутрішня мотивація виявляється, коли особа цінує саму діяльність як таку. З іншого боку, зовнішня мотивація виникає, коли професійна діяльність спрямована на задоволення зовнішніх потреб, таких як соціальний престиж, заробітна плата і т. д. Зовнішні мотиви поділяються на позитивні та негативні. Позитивні зовнішні мотиви є більш ефективними і бажаними з усіх точок зору, порівняно з негативними зовнішніми мотивами. Внутрішня мотивація – це сила, що призводить до дій, що виникає з самого внутрішнього бажання чи інтересу особи. Особа, яка діє з внутрішньою мотивацією, зазвичай відчуває внутрішнє задоволення від самого процесу виконання завдання чи досягнення мети. Внутрішньо мотивовані особи рухаються вперед, спираючись на свої власні цілі, цінності та інтереси.

Зовнішньо позитивна мотивація – це стимули чи винагороди, які надаються ззовні та мають на меті посилити певні дії чи поведінку. Це може включати похвалу, винагороди, заохочення та інші позитивні впливи. Особа, що має зовнішньо позитивну мотивацію, може бути стимульована до дій обіцянкою винагороди або заохоченням. Зовнішньо негативна мотивація – це стимули чи загрози негативних наслідків, які також надходять із зовнішнього середовища. Це може включати кару, втрату винагороди, критику або інші негативні впливи. Особа, яка має зовнішньо негативну мотивацію, може уникати певних дій або змінювати свою поведінку, щоб уникнути негативних наслідків. Ці три типи мотивації можуть взаємодіяти в різних ситуаціях та грати різні ролі в формуванні поведінки та досягненні цілей.

Методика застосовується для діагностики мотивації професійної діяльності.

В основу покладена концепція про зовнішню та внутрішню мотивацію. Про внутрішній тип мотивації потрібно говорити, коли для особистості має значення сама діяльність. Якщо ж основою мотивації професійної діяльності є прагнення до задоволення інших зовнішніх потреб по відношенню до змісту самої діяльності (мотиви соціального престижу, зарплатні тощо), то в цьому випадку прийнято говорити про зовнішню мотивацію.

Самі ж зовнішні мотиви тут диференціюються на зовнішні позитивні та зовнішні негативні. Зовнішні позитивні мотиви, безперечно, більш ефективні та бажані ніж негативні мотиви.

Інструкція

Прочитайте перераховані нижче мотиви професійної діяльності та дайте оцінку їх значущості для Вас за п'ятибальною шкалою.

**Тест: «Визначення рівня самоактуалізації особистості»
(опитувач САМОАЛ)**

Хід роботи:

1. Одержати опитувач САМОАЛ, з допомогою якого проводиться дослідження.
2. З двох варіантів тверджень вибрати те, яке Вам більше подобається чи більш збігається з Вашими уявленнями, більш точно відображає Вашу оцінку. Необхідно вказати, що тут немає добрих чи поганих, правильних чи неправильних відповідей. Найкраща відповідь та, що дається зразу, імпульсивно.
3. Порівняти отриманий результат із загальним ключем № 1 та показниками ключа № 2 (за кожною з 11 шкал) і підрахувати свій результат.
4. Визначити рівень самоактуалізації у відсотках.
5. На основі проведеного дослідження оформити письмовий звіт.

Запитання тесту:

1. А) Настане час, коли я заживу по-справжньому, не так, як зараз.
Б) Я впевнений, що живу по-справжньому вже зараз.
2. А) Я дуже захоплений власною професією.
Б) Не можу сказати, що мені подобається моя робота і те, чим я займаюсь.
3. А) Якщо незнайома людина зробить мені послугу, я почуваво себе зобов'язаним їй.
Б) Приймаючи послугу незнайомої людини, я не почуваво себе зобов'язаним їй.
4. А) Мені буває важко зрозуміти свої почуття.
Б) Я завжди можу зрозуміти свої почуття.
5. А) Я часто замислююсь над тим, чи правильно я поведив себе в тій або іншій ситуації.
Б) Я рідко замислююсь над тим, наскільки правильна моя поведінка.
6. А) Я внутрішньо ніяковію, коли мені говорять компліменти.
Б) Я рідко ніяковію, коли мені кажуть компліменти.
7. А) Здатність до творчості – природна властивість людини.
Б) Далеко не всі люди наділені здатністю до творчості.
8. А) У мене не завжди вистачає часу на те, щоб стежити за новинками літератури і мистецтва.
Б) Я докладаво зусиль, намагаючись стежити за новинками літератури і мистецтва.

9. А) Я часто приймаю ризиковані рішення.
Б) Мені важко приймати ризиковані рішення.
10. А) Інколи я можу дати співрозмовнику зрозуміти, що він мені здається дурним і нецікавим.
Б) Я вважаю неприпустимим дати зрозуміти людині, що вона мені здається дурною і нецікавою.
11. А) Я люблю залишати приємне «на потім».
Б) Я не залишаю приємне «на потім».
12. А) Я вважаю нечемним переривати розмову, якщо вона цікава тільки мого співрозмовнику.
Б) Я можу швидко і невимушено переривати розмову, яка цікава тільки одній стороні.
13. А) Я прагну до досягнення внутрішньої гармонії.
Б) Стан внутрішньої гармонії майже недосяжний.
14. А) Не можу сказати, що я собі подобаюсь.
Б) Я собі подобаюсь.
15. А) Я думаю, що більшості людей можна довіряти.
Б) Думаю, що без крайньої необхідності людям довіряти не варто.
16. А) Погано оплачувана робота не може приносити задоволення.
Б) Цікава, творча робота – сама по собі вже винагорода.
17. А) Досить часто мені нудно.
Б) Мені ніколи не буває нудно.
18. А) Я не буду відступати від власних принципів навіть заради корисних справ, за які міг би розраховувати на людську вдячність.
Б) Я б відступив від своїх принципів заради справ, за які люди були б мені вдячні.
19. А) Інколи мені важко бути щирим.
Б) Мені завжди вдається бути щирим.
20. А) Коли я подобаюсь собі, мені здається, що я подобаюсь і оточуючим.
Б) Навіть коли я собі подобаюсь, я розумію, що є люди, яким я неприємний.
21. А) Я довіряю своїм зненацька виниклим бажанням.
Б) Свої раптові бажання я завжди намагаюся осмислити.
22. А) Я повинен бути досконалим у всьому, що я роблю.
Б) Я не занадто засмучуюсь, якщо мені не вдається бути досконалим.
23. А) Егоїзм – природна властивість будь-якої людини.
Б) Більшості людей егоїзм не властивий.

Вихідні дані для розрахунку коефіцієнта Пірсона для виявлення залежності між рівнем професійного самовизначення учнів та рівнем розвитку професійної спрямованості учнів, рівнем їх самооцінки професійної визначеності

	Опитувальник «Ваша майбутня професія» Л. Н. Лучко	Методика визначення професійної спрямованості Б. Басса	$x_i - \bar{x}$	$y_i - \bar{y}$	$(x_i - \bar{x}) * (y_i - \bar{y})$	$(x_i - \bar{x})^2$	$(y_i - \bar{y})^2$
1	2	20	-5	3,50	-17,21	24,173611	12,25
2	8	14	1	-2,50	-2,71	1,1736111	6,25
3	3	25	-4	8,50	-33,29	15,340278	72,25
4	5	17	-2	0,50	-0,96	3,6736111	0,25
5	10	9	3	-7,50	-23,13	9,5069444	56,25
6	5	19	-2	2,50	-4,79	3,6736111	6,25
7	6	18	-1	1,50	-1,38	0,8402778	2,25
8	14	4	7	-12,50	-88,54	50,173611	156,25
9	7	15	0	-1,50	-0,13	0,0069444	2,25
10	4	25	-3	8,50	-24,79	8,5069444	72,25
11	4	18	-3	1,50	-4,38	8,5069444	2,25
12	16	5	9	-11,50	-104,46	82,506944	132,25
13	2	25	-5	8,50	-41,79	24,173611	72,25
14	3	22	-4	5,50	-21,54	15,340278	30,25
15	11	16	4	-0,50	-2,04	16,673611	0,25
16	17	17	10	0,50	5,04	101,67361	0,25
17	4	25	-3	8,50	-24,79	8,5069444	72,25
18	15	3	8	-13,50	-109,13	65,340278	182,25
19	1	28	-6	11,50	-68,04	35,006944	132,25
20	5	16	-2	-0,50	0,96	3,6736111	0,25
21	19	2	12	-14,50	-175,21	146,00694	210,25
22	3	20	-4	3,50	-13,71	15,340278	12,25
23	12	8	5	-8,50	-43,21	25,840278	72,25
24	3	22	-4	5,50	-21,54	15,340278	30,25
25	4	16	-3	-0,50	1,46	8,5069444	0,25
26	9	14	2	-2,50	-5,21	4,3402778	6,25
27	4	21	-3	4,50	-13,13	8,5069444	20,25
28	1	26	-6	9,50	-56,21	35,006944	90,25
29	8	13	1	-3,50	-3,79	1,1736111	12,25
30	5	16	-2	-0,50	0,96	3,6736111	0,25
31	2	24	-5	7,50	-36,88	24,173611	56,25
32	10	9	3	-7,50	-23,13	9,5069444	56,25

Вихідні дані для розрахунку коефіцієнта Пірсона для виявлення залежності між рівнем мотивації учнів за шкалою внутрішньої мотивації та рівнем професійного самовизначення учнів

	Опитувальник «Ваша майбутня професія» Л. Н. Лучко	Методика визначення професійної спрямованості К.Замфіра (шкала внутрішньої мотивації)	$x_i - \bar{x}$	$y_i - \bar{y}$	$(x_i - \bar{x}) * (y_i - \bar{y})$	$(x_i - \bar{x})^2$	$(y_i - \bar{y})^2$
1	2	4	-5	0,67	-3,28	24,173611	0,44444
2	8	3	1	-0,33	-0,36	1,1736111	0,11111
3	3	4,5	-4	1,17	-4,57	15,340278	1,36111
4	5	5	-2	1,67	-3,19	3,6736111	2,77778
5	10	2,5	3	-0,83	-2,57	9,5069444	0,69444
6	5	4,5	-2	1,17	-2,24	3,6736111	1,36111
7	6	5	-1	1,67	-1,53	0,8402778	2,77778
8	14	1	7	-2,33	-16,53	50,173611	5,44444
9	7	2	0	-1,33	-0,11	0,0069444	1,77778
10	4	4,5	-3	1,17	-3,40	8,5069444	1,36111
11	4	5	-3	1,67	-4,86	8,5069444	2,77778
12	16	1,5	9	-1,83	-16,65	82,506944	3,36111
13	2	2	-5	-1,33	6,56	24,173611	1,77778
14	3	4,5	-4	1,17	-4,57	15,340278	1,36111
15	11	4	4	0,67	2,72	16,673611	0,44444
16	17	1	10	-2,33	-23,53	101,67361	5,44444
17	4	4,5	-3	1,17	-3,40	8,5069444	1,36111
18	15	1,5	8	-1,83	-14,82	65,340278	3,36111
19	1	3,5	-6	0,17	-0,99	35,006944	0,02778
20	5	5	-2	1,67	-3,19	3,6736111	2,77778
21	19	1,5	12	-1,83	-22,15	146,00694	3,36111
22	3	2	-4	-1,33	5,22	15,340278	1,77778
23	12	2	5	-1,33	-6,78	25,840278	1,77778
24	3	4,5	-4	1,17	-4,57	15,340278	1,36111
25	4	4,5	-3	1,17	-3,40	8,5069444	1,36111
26	9	3	2	-0,33	-0,69	4,3402778	0,11111
27	4	5	-3	1,67	-4,86	8,5069444	2,77778

Вихідні дані для розрахунку коефіцієнта Пірсона для виявлення залежності між рівнем здатності до самоактуалізації та розвиненості професійно значущих якостей та рівнем професійного самовизначення учнів

	Опитувальник «Ваша майбутня професія» Л. Н. Луцько	Опитува- льник САМОАЛ	$x_i - \bar{x}$	$y_i - \bar{y}$	$(x_i - \bar{x}) \cdot (y_i - \bar{y})$	$(x_i - \bar{x})^2$	$(y_i - \bar{y})^2$
1	2	11	-5	1,17	-5,74	24,173611	1,36111
2	8	6	1	-3,83	-4,15	1,1736111	14,6944
3	3	12	-4	2,17	-8,49	15,340278	4,69444
4	5	15	-2	5,17	-9,90	3,6736111	26,6944
5	10	7	3	-2,83	-8,74	9,5069444	8,02778
6	5	11	-2	1,17	-2,24	3,6736111	1,36111
7	6	12	-1	2,17	-1,99	0,8402778	4,69444
8	14	3	7	-6,83	-48,40	50,173611	46,6944
9	7	6	0	-3,83	-0,32	0,0069444	14,6944
10	4	13	-3	3,17	-9,24	8,5069444	10,0278
11	4	11	-3	1,17	-3,40	8,5069444	1,36111
12	16	4	9	-5,83	-52,99	82,506944	34,0278
13	2	15	-5	5,17	-25,40	24,173611	26,6944
14	3	12	-4	2,17	-8,49	15,340278	4,69444
15	11	7	4	-2,83	-11,57	16,673611	8,02778
16	17	4	10	-5,83	-58,82	101,67361	34,0278
17	4	14	-3	4,17	-12,15	8,5069444	17,3611
18	15	2	8	-7,83	-63,32	65,340278	61,3611
19	1	13	-6	3,17	-18,74	35,006944	10,0278
20	5	11	-2	1,17	-2,24	3,6736111	1,36111
21	19	3	12	-6,83	-82,57	146,00694	46,6944
22	3	15	-4	5,17	-20,24	15,340278	26,6944
23	12	8	5	-1,83	-9,32	25,840278	3,36111
24	3	14	-4	4,17	-16,32	15,340278	17,3611
25	4	14	-3	4,17	-12,15	8,5069444	17,3611
26	9	9	2	-0,83	-1,74	4,3402778	0,69444
27	4	13	-3	3,17	-9,24	8,5069444	10,0278
28	1	11	-6	1,17	-6,90	35,006944	1,36111
29	8	8	1	-1,83	-1,99	1,1736111	3,36111
30	5	11	-2	1,17	-2,24	3,6736111	1,36111